

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Martin Urban

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Sarajevský atentát
Martin Urban

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Sarajevský atentát

Martin Urban

Vedoucí práce:

PhDr. Roman KODET, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za obětavý přístup, cenné rady a odborné vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	MEZINÁRODNÍ POLITICKÁ SITUACE NA BALKÁNĚ PŘED ROKEM 1914	6
2.1	Berlínský kongres	6
2.2	Dvojspolek	7
2.3	Ambice velmocí na Balkáně	8
2.4	Bosenská krize	9
2.5	Balkánské války.....	11
3	FRANTIŠEK FERDINAND D'ESTE (PROFIL NÁSLEDNÍKA) .	14
3.1	Původ, dětství a mládí arcivévody.....	14
3.2	Důstojníkem c. k. armády	16
3.3	Otázka nástupnictví.....	17
3.4	Cesta kolem světa	18
3.5	Zápas s nemocí.....	20
3.6	Manželství s Žofií Chotkovou	22
3.7	Politické plány Františka Ferdinanda d'Este	25
4	„ČERNÁ RUKA“	27
4.1	Mladá Bosna	27
4.2	Národní obrana	28
4.3	Sjednocení nebo smrt	28
4.4	Gavrilo Princip	29
5	CESTA DO SARAJEVA	32
5.1	Schůzka na Konopišti	32
5.2	Do Bosny	34

5.3	Manévry	35
5.4	Přípravy atentátu	36
5.5	Varování Vídně.....	37
6	SARAJEVO 28. ČERVNA 1914.....	39
6.1	Příjezd do Sarajeva.....	39
6.2	Bombový útok.....	41
6.3	Na radnici	42
6.4	Principovy výstřely.....	43
6.5	Poslední cesta obětí.....	46
6.6	Osudy atentátníků	47
7	DŮSLEDKY ATENTÁTU	49
7.1	Červencová krize	49
7.2	Vypuknutí války	51
8	ZÁVĚR.....	53
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	55
	Literatura.....	55
	Prameny	57
10	RESUMÉ.....	58
11	PŘÍLOHY	60

1 ÚVOD

Rok 1914 je dnešní historiografií považován za zlomový mezník světových dějin. Definitivně skončilo tzv. „dlouhé“ 19. století a začalo „krátké“ století 20. Události v Sarajevu z 28. června 1914 mají na tomto dějinném zlomu zásadní význam. Sarajevský atentát bývá často označován jako jedna z příčin, resp. záminek, vypuknutí první světové války, což jen zvýrazňuje jeho místo v dějinách. Rovněž je bezesporu možné konstatovat, že i v řadách široké laické veřejnosti je to jeden z neznámějších atentátů vůbec. Dostalo se mu mimo historického výzkumu mnoha beletrických a filmových zpracování. Neuvěřitelná náhoda, která dovolila mladému studentovi Gavrilu Principovi zabít následníka trůnu významné velmoci evropského kontinentu, upoutává dodnes. To je také vedle mého zájmu o mezinárodní vztahy před rokem 1914 dalším důvodem, proč jsem si toto téma zvolil.

Cílem této bakalářské práce je vystihnout sled událostí, které vedly k atentátu na následníka trůnu habsburské monarchie Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou vévodkyni z Hohenbergu. Dále vystihnout průběh atentátu a jeho dopady na mezinárodní politiku. Práce se snaží představit atentát jako důležitý faktor ve vývoji mezinárodních vztahů před rokem 1914.

Práce je členěna do šesti kapitol. První kapitola obsahuje základní nástin mezinárodní politické situace na Balkáně před rokem 1914. Sleduje vývoj mezinárodních vztahů Rakousko-Uherska a Srbského království od Berlínského kongresu roku 1878 až po skončení balkánských válek roku 1913. Cílem této kapitoly je představit důležité události, které formovaly vztah těchto dvou států, a které stály rovněž na pozadí sarajevských událostí. Stejně jako každá vražda má svůj motiv, má i atentát, jakožto vražda politická, v tomto případě do jisté míry svůj motiv ve vyhroceném vztahu Srbů vůči rakousko-uherskému soustátí.

Stěží by šlo pochopit pohnutky, které vedly atentátníky ke spáchání svého činu, bez znalosti národně-historického kontextu. Stejně tak by nebylo možné pochopit, jaký měl atentát vliv na rozpoutání Velké války.

Význam, který historiografie přikládá sarajevskému atentátu, je samozřejmě způsoben nejen jeho následky, ale též postavením jeho obětí. Proto bylo nutné věnovat druhou kapitolu „první oběti Velké války“, Františku Ferdinandovi d'Este. Ta se zabývá jeho životní dráhou, postavením v rámci habsburského rodu a problematikou jeho nástupnictví. Zohledňuje rovněž jeho morganatický sňatek s Žofií Chotkovou a závazků z něho plynoucích (tzv. renunciace). Součástí kapitoly je též pasáž zabývající se jeho reformními plány na přestavbu monarchie.

Třetí kapitola představuje organizace, které měly podíl na atentátu, nebo které na něm byly nějakým způsobem zainteresovány. Jedná se o organizaci *Mladá Bosna*, jejímž členem byl i Gavrilo Princip, dále organizaci, která působila především na srbské straně – *Národní obrana*, a především tajnou organizaci *Sjednocení nebo smrt* („Černá ruka“). Kapitola charakterizuje okolnosti vzniku těchto organizací, jejich cíle, činnost a společné rysy. Součástí této kapitoly je i profil klíčové postavy atentátu, Gavrila Principa.

Následující čtvrtá kapitola se zabývá okolnostmi, které bezprostředně předcházely sarajevskému atentátu. Objasňuje mnoha spekulacemi opředenou návštěvu německého císaře Viléma II. u Františka Ferdinanda na Konopišti. Poté líčí následníkovou cestu do Bosny, kde se také arcivévoda zúčastňuje plánovaných vojenských manévřů. Kapitola neopomene zohlednit také bezprostřední přípravu atentátu.

Samotným klíčovým datem tedy 28. červnem 1914, se zabývá pátá kapitola. Podrobně líčí a popisuje okolnosti atentátu. Objasňuje, za jakých

okolností k atentátu došlo a co po něm následovalo. Kapitola však nezůstává jen u strohého popisu po sobě jdoucích událostí jednoho dne, ale zajímavě zohledňuje například svědectví přímých účastníků atentátu. Přihlédnuto bylo rovněž i k reakci dobového tisku. Tuto kapitolu také doplňují okolnosti poslední cesty a pohřbu Františka Ferdinanda a Žofie, a nakonec ji uzavírají osudy atentátníků. Poslední šestá kapitola sleduje průběh událostí tzv. červencové krize od atentátu k vyhlášení války Rakousko-Uherskem Srbsku.

Česká odborná literatura se samotným atentátem zabývá pouze okrajově. Je sice samozřejmě dílčím tématem biografii Františka Ferdinanda d'Este či jiných monografií a studií zabývajících se vývojem Rakousko-Uherska a mezinárodních vztahů před první světovou válkou, nicméně zásadní práce tohoto tématu z posledních let dosud chybí. Bylo tedy potřeba sáhnout k literatuře zahraničních autorů. Na prvním místě je nutno zmínit práci Vladimira Dedijera *Sarajevo 1914*, která je tematicky zcela zásadní. Jedná se totiž o výsledek usilovné mnohaleté badatelské práce. Velkým přínosem této práce je zohlednění nepřeberného množství pramenů (i dosud nepublikovaných), ze kterých autor hojně cituje. Kromě toho je velmi přínosná práce Wladimira Aichelburga *Sarajevo: 28. Juni 1914*.

Pokud jde o biografii Františka Ferdinanda, má v české literatuře důležité místo práce Jana Galandauera *František Ferdinand d'Este: následník trůnu*. Galandauerův dlouhodobý badatelský zájem se příznivě promítl do výsledné, v pořadí již třetí, publikace věnované Františku Ferdinandovi. (První vyšla roku 1993, druhá 1994 a poslední v roce 2000.) Jedná se o velmi kvalitně zpracovanou biografii, která systematicky rozebírá všechny aspekty života následníka trůnu. Vyrovnává se rovněž s některými mylnými představami dřívějších autorů. Mimo jiné jsou pozitivy knihy také hojně citované zdroje, či četné a vhodně volené obrazové dokumenty. Další biografii Františka Ferdinanda,

kteřou jsem použil, je kniha *Život plný nepřátel, aneb, Dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, kterou napsal Jiří Pernes. Kromě českých biografii jsem rovněž přihlédl k pracím zahraničních autorů, zejména Fridricha Weissensteinera *Franz Ferdinand: Der verhinderte Herrscher* a Eriky Bestenreinerové *Franz Ferdinand und Sophie von Hohenberg: verbotene Liebe am Kaiserhof*.

Ke studiu mezinárodních vztahů shledávám velice přínosnou knihu Milana Hlavačky a Marka Pečenky *Trojspolek*. Jedná se o dobré zpracování této poměrně složité problematiky. V tomto ohledu je rovněž nedocenitelná publikační činnost profesora Aleše Skřivana, zvláště pak jeho *Císařská politika*. Jedná se o naprosto vyčerpávající knihu, která je výjimečná jak hloubkou zpracování, tak důkladností s jakou autor k tématu přistupuje. Mimo mnohé další klady této práce patří hojná citace archivních pramenů (i dosud nepublikovaných). Kromě císařské politiky napsal rovněž řadu dalších studií k problematice mezinárodních vztahů a v neposlední řadě i článek *Sarajevo, 28. červen 1914*, který jsem rovněž použil.

Balkánem, jakožto specifickou oblastí vývoje, se zabývá široce koncipovaná práce Mishi Glenneho *The Balkans*, která vyšla také v češtině pod názvem *Balkán: 1804–1999: nacionalismus, válka a velmoci*. Bosně a Hercegovině se věnuje práce Ladislava Hladkého *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, která kromě historického vývoje této oblasti zohledňuje například také problematiku nacionálního hnutí a organizací s ní spojených.

Kromě sekundární literatury jsem využil i prameny z Archivu města Plzně. Jedná se o dobový denní tisk: list *Český denník* (byl původně založen roku 1864 pod názvem *Plzeňské listy* a v roce 1911 se spojil s *Plzeňským obzorem* pod uvedeným názvem) a *Novou dobu* (listem

československé strany sociálně demokratické na českém západě), která vycházela obden.

2 MEZINÁRODNÍ POLITICKÁ SITUACE NA BALKÁNĚ PŘED ROKEM 1914

Mezinárodní situace na Balkáně před rokem 1914 byla pro Rakousko-Uhersko mírně řečeno nepříznivá. Tamní relativně nové státní útvary uplatňovaly svou vlastní ambiciózní zahraniční politiku, která byla mnohdy v rozporu se záměry velmocí, což nejednou způsobilo mezinárodní krizi. Nepředvídatelnost balkánských států a vývoje v této oblasti nejlépe charakterizuje metafora o „sudu s prachem“. Samotné vztahy Rakousko-Uherska a Srbského království v době atentátu byly dlouhodobě napjaté, což bylo mimo jiné také výsledkem mnohaletého sporu o území nárokované oběma státy. Tato skutečnost stála na pozadí sarajevských událostí a měla zásadní vliv na vývoj po 28. červnu 1914.

2.1 Berlínský kongres

Po protitureckých povstáních na Balkáně v letech 1875–1876 a následném vítězství Ruska ve válce s Osmanskou říší (1877–1878) byl podepsán tzv. sanstefanský mír (3. března 1878). Velmoci však byly znepokojeny velkými zisky Ruska a předběžnými mírovými podmínkami. Velká Británie nehodlala tolerovat ruskou přítomnost v Úžinách a Rakousko-Uhersko nechtělo připustit utvoření Velkého Bulharska (velkého slovanského státu na Balkáně). V důsledku diplomatického nátlaku velmocí tak došlo mezi 13. červnem a 13. červencem k uspořádání Berlínského kongresu pod záštitou německého kancléře Otty von Bismarcka, kde se jednalo o budoucím uspořádání balkánského poloostrova. 13. července 1878 byla podepsána závěrečná Berlínská smlouva, která revidovala mír ze San Stefana. Na základě výsledků jednání získalo Rakousko-Uhersko právo okupovat Bosnu, Hercegovinu a Novopazarský sandžak (formálně však tato území nadále zůstávala součástí Osmanské říše). Velmoci potvrdily nezávislost Srbska, Černé hory a Rumunska. Bulharsko bylo rozděleno na fakticky nezávislé

knížectví, které však zůstávalo vazalem Porty, a autonomní provincii Osmanské říše – Východní Rumelii. Makedonie, Thrákie a Albánie zůstaly součástí Osmanské říše. Rusko získalo na úkor Rumunska Besarábii a další území v oblasti Kavkazu. Ztráta Besarábie byla Rumunsku kompenzována získáním Dobrudži.¹

Srbsko bylo okupací Bosny a Hercegoviny pobouřeno. Zmíněné provincie obývala početná srbská menšina a okupace tak zamezovala splnění velkosrbské idey sjednotit všechny Srby do jednoho státu. Rakousko-Uhersko se tak stalo úhlavním nepřítelem srbských nacionalistů a také terčem nacionalistické propagandy. Berlínský kongres v konečném důsledku znamenal definitivní zformování systému nezávislých států na Balkáně a zásadně podlomil zdejší moc Osmanské říše.²

2.2 Dvojspolek

Po Berlínském kongresu, díky nedostatečné podpoře ruských zájmů na Balkáně císařským Německem, došlo ke krizi „Spolu tří císařů“ (tradičních východoevropských konzervativních monarchií – Německa, Rakousko-Uherska a Ruska). Německý kancléř Otto von Bismarck se v důsledku obav z mezinárodní diplomatické izolace, v případě poměrně pravděpodobného konfliktu s Francií, rozhodl pro těsnější navázání vztahu s habsburskou monarchií. Již v březnu roku 1879 došlo k prvním sondážím ze strany německého velvyslance ve Vídni knížete Heinricha Reusse k uzavření užšího německo-rakouského spojení. Významným posunem v procesu tvoření spojenecké smlouvy bylo oznámení plánovaného odstoupení rakousko-uherského ministra zahraničí, hraběte Gyuli Andrásyho. Bismarck se totiž obával, že Andrásyho by mohl ve funkci nahradit někdo k Německu méně vstřícný.

---

¹ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2004, s. 44–50.

² PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků: střední Evropa v politice a vztazích Německa a Rakousko-Uherska (1867/1871–1918)*, Praha 2004, s. 13.

Přes odmítavý postoj císaře Viléma I. tak došlo 7. října 1879 k podpisu spojenecké smlouvy mezi Německem a Rakousko-Uherskem namířené proti Rusku. (Gyula Andrassy si v jednání s Bismarckem prosadil svou vizi podoby spojenecké smlouvy namířené proti Rusku: Německo se zavázalo přijít Rakousko-Uhersku na pomoc, bude-li napadeno Ruskem, ale Rakousko-Uhersko nebylo povinno pomoci Německu, bude-li napadeno Francií.)³ Z hlediska budoucího vývoje měl vznik Dvojspolku velký význam pro další směřování zahraniční politiky Rakousko-Uherska. Habsburská monarchie se cítila dostatečně chráněna proti případnému ruskému útoku a mohla na Balkáně vyvíjet odvážnější politiku.⁴

2.3 Ambice velmocí na Balkáně

Po úplném sjednocení Itálie roku 1870 a vojenské porážce od Pruska roku 1866 byla habsburská monarchie definitivně vytlačena z německého a italského prostoru. Pro Rakousko-Uhersko tak Balkán zůstal prakticky jedinou oblastí, kde se mohlo prosadit jako velmoc a politicky či ekonomicky expandovat.⁵ Navíc Rakousko-Uhersko v této době ovládalo přímořskou Dalmácii, a pokud jí chtělo udržet, bylo nutné ovládnout její vnitrozemské zázemí, tj. oblast Bosny.⁶ Bosnu a Hercegovinu považoval císař František Josef I. za klíč k oživení své říše. Spatřoval v ní „*novou pevnost, z níž by mohl ovládat hospodářský a politický život severního Balkánu.*“⁷

Rakousko-Uhersko však nebylo jedinou velmocí, která chtěla expandovat na Balkán. Bylo zde také Rusko, které kromě svého tradičního zájmu o Bospor a Dardanely, pomýšlelo na zvýraznění svého

³ SKED, Alan, *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995, s. 277.

⁴ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek: německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*, Praha 1999, s. 56–67.

⁵ SKŘIVAN ml., Aleš, *Působení faktoru "ruského nebezpečí" na vývoj německo-ruských vztahů před rokem 1914*. In: Historický obzor 9, 1998, 1/2, s. 9.

⁶ HLADKÝ, Ladislav, *Proč se Rakousko-Uhersko v 70. letech 19. století zacítilo právě na Bosnu a Hercegovinu*. In: Bosna 1878–2008: Sborník příspěvků z konference konané 29. - 30. května 2008 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2009, s. 22.

⁷ GLENNY, Misha, *Balkán: 1804–1999: nacionalismus, válka a velmoci*, Praha 2003, s. 205.

vlivu na Balkáně, a tak se zde utvářela třetí plocha dvou mezi sebou soupeřících mocností.⁸

Jak již bylo řečeno, Srbsko bylo okupací Bosny a Hercegoviny pobouřeno. Bosna a Hercegovina byla oblastí, po níž Srbsko velice toužilo. Žila zde velká populace téměř jednoho milionu pravoslavných bosenských Srbů. Kromě toho Srbsko prahlo po přístupu k moři a anexe zmíněných provincií by znamenala dosáhnutí Jadranu. Rozhodnutí Berlínského kongresu bylo proto v očích Srbů vnímáno jako křivda. Anexe Bosny a Hercegoviny byla jedním ze srbských cílů již roku 1876. Další mocenskou ambicí Srbska, respektive srbských nacionalistů, bylo odhodlání sjednotit všechny Jihoslovany do jednoho státu.⁹ Srbsko se tak mělo stát „Piemontem jižních Slovanů“, což bylo noční můrou rakousko-uherských diplomatů.¹⁰

Přesto do roku 1903 nedocházelo k vážnějším rozepřím mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem na oficiální úrovni. Teprve po srbském převratu v květnu 1903, kdy prorakousky orientovanou dynastii Obrenovićů nahradila nezávislejší a spíše prorusky zaměřená dynastie Karadjordjevićů, došlo ke změně kurzu ve vztazích Rakousko-Uherska a Srbska.¹¹

2.4 Bosenská krize

Vypuknutí mladoturecké revoluce 3. června 1908 v Makedonii ohrozilo pozici Rakousko-Uherska v Bosně a Hercegovině i Novopazarském sandžaku. Na konci července, po obnovení platnosti ústavy v Osmanské říši z roku 1876, dávalo obyvatelstvo okupovaných území stále více najevo nevraživost vůči rakousko-uherským jednotkám způsobené zčásti v důsledku srbské agitace. Rakousko-Uherská vláda se obávala, že by

---

⁸ PROKŠ, s. 13.

⁹ GLENNY, s. 206–208.

¹⁰ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 38.

¹¹ SKED, s. 287–288.

obyvatelstvo Bosny a Hercegoviny mohlo požadovat ukončení okupace. Prostředkem, jak tomu zabránit, měla být anexe těchto provincií.¹² Na druhé straně anexe nebyla žádným „opatřením z nouze, vyvolaným situací po vypuknutí mladoturecké revoluce.“¹³ První úvahy o anexi vznikly již v době okupace, avšak tehdejší rakousko-uherský ministr zahraničí Andrassy o ni nehodlal usilovat, neboť se obával nepříznivé reakce velmocí a Osmanské říše. Andrassyho nástupci ve funkci ministra zahraničí Kálnoky a Gołuchowski taktéž zachovávali opatrný kurz. Teprve s nástupem Aloise Lexy von Aehrenthala do funkce ministra zahraničí došlo k posunu v uplatňování dynamičtější koncepce politiky na Balkáně.¹⁴

Již v létě 1908 získal Aehrenthal k anexi souhlas od císaře Františka Josefa I. Bylo však třeba ještě dopředu vysondovat postoj Ruska. Ve dnech 15. – 16. září na zámku v Buchlovicích proběhlo jednání mezi Aehrenthalem a ruským ministrem zahraničí Izvolským, kde bylo dosaženo ústní dohody následujícího znění: „*Rakousko-Uhersko nebude mít námitek proti otevření černomořských úžin pro ruské válečné lodě, naproti tomu Rusko souhlasilo s tím, aby Rakousko-Uhersko anektovalo Bosnu a Hercegovinu.*“¹⁵ Zatímco byl Izvolský přesvědčen, že tato ústní dohoda bude základem pro širší dohodu, Aehrenthal již dokončoval poslední přípravy anexe.¹⁶

K veřejnému vyhlášení anexe Bosny a Hercegoviny došlo 7. října 1908 (z Novopazarského sandžaku byla stažena okupační vojska a byl ponechán Osmanské říši). Souběžně vyhlásilo plnou nezávislost také Bulharsko (5. října), které tak částečně odvedlo od anexe pozornost.

---

¹² NOVÁK, Petr, *Anexe Bosny a Hercegoviny očima Osmanů*. In: *Bosna 1878–2008: Sborník příspěvků z konference konané 29. – 30. května 2008 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2009*, s. 79.

¹³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996, s. 51.

¹⁴ Tamtéž, s. 51.

¹⁵ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 205.

¹⁶ Tamtéž, s. 206–207.

Došlo tak ke dvěma zásahům do *statu quo* dohodnutém na Berlínském kongresu. Osmanská říše nebyla schopna vést válku, a tak vyhlásila alespoň Rakousko-Uhersku obchodní embargo. Západní mocnosti – Francie a Velká Británie – byly postaveny před hotovou věc. Srbská vláda požadovala, aby signatáři Berlínské smlouvy donutili Rakousko-Uhersko k odvolání anexe. Rakousko-Uhersko však striktně odmítlo návrh Velké Británie, Ruska a Francie ke svolání mezinárodní konference (proti konferenci se postavilo také Německo, a podpořilo tak rakousko-uherské zájmy). A tak poté, co Srbsko neuspělo ani apelem na Rusko oslabené válkou s Japonskem z roku 1905, bylo nuceno anexi v březnu roku 1909 akceptovat. Nepochybná rána zájmům srbských nacionalistů však neměla zůstat bez odezvy. Přibližně ve stejné době založili srbští nacionalisté dvě organizace – *Národní obranu (Narodna odbrana)* a *Sjednocení nebo smrt (Ujedinjenje ili smrt)*.¹⁷

Bosenská anekční krize byla klíčovým zlomem znamenající počátek trvalého růstu napětí v mezinárodních vztazích. „*Podpora Německa umožnila habsburské monarchii dosáhnout svým způsobem Pyrrhova vítězství, vztah Vídně a Petrohradu byl důsledky anekční krize zatížen natrvalo.*“¹⁸ Anexe Bosny a Hercegoviny samozřejmě také vedla k razantnímu zhoršení vztahů mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem.¹⁹

2.5 Balkánské války

Po anekční krizi z let 1908–1909 vyzvalo Rusko balkánské státy společně s Osmanskou říší k utvoření aliancí, které by měli sloužit jako systém „kolektivní bezpečnosti“ proti dalšímu rakousko-uherskému pronikání na Balkán. Srbsko, Bulharsko, Řecko a Černá Hora, však neměly zájem na sbližování s Osmanskou říší, ale na uchwácení jejího zbývajícího území

¹⁷ GLENNY, s. 232–235.

¹⁸ SKŘIVAN st., Aleš, *Muž, který mohl zachránit monarchii? Alois hrabě Lexa von Aehrenthal (1854–1912)*. In: Historický obzor 22, 2011, 9/10, s. 216.

¹⁹ GLENNY, s. 215.

na Balkáně – Albánie, Makedonie, Thrákie a ostrovů v Egejském moři.²⁰ Příležitost ke společnému zásahu proti Osmanské říši poskytla Itálie, která byla od září 1911 do října 1912 s Osmanskou říší ve válce v severní Africe.²¹

Společný zásah balkánských států proti Osmanské říši však komplikovaly spory mezi Srbskem, které si mimo jiné od války s Osmanskou říší slibovalo „*odčinit anexi Bosny a Hercegoviny a vymanit své soukmenovce z moci Turecka,*“²² a Bulharskem o „rozdělení“ Makedonie. Teprve intervence Ruska, pod jehož přímou patronací vznikl Balkánský svaz, urychlila uzavření bulharsko-srbské dohody z 13. března 1912.²³

První balkánská válka začala 8. října 1912 vypovězením války Černohorců Osmanské říši. Devět dní poté se do války zapojilo Srbsko, Bulharsko a Řecko. Vzhledem ke své komplikované situaci byla Osmanská říše záhy poražena. Srbsko během bojů obsadilo Novopazarský sandžak, Kosovo a další území v Makedonii a Albánii, čímž znepokojovalo Rakousko-Uhersko, které bylo odhodláno nedopustit srbský přístup k moři. V průběhu války se územní državy Osmanské říše v Evropě de facto zredukovaly na úzký pás teritoria vzdálený pouhých 30–40 km od Cařihradu a tak se v tísnivé situaci obrátila na velmoci s žádostí o příměří. To bylo podepsáno 3. prosince 1912. V polovině prosince se pak v Londýně sešla konference, která projednávala budoucí podobu Balkánského poloostrova. Nejdůležitějším rozhodnutím londýnské konference bylo utvoření autonomní Albánie, která zamezila Srbsku vytoužený přístup k Jaderskému moři (Rakousko-Uhersko tak dosáhlo svého hlavního záměru). Po lednovém převratu v Osmanské říši však nová vláda odmítla uznat své územní ztráty a znovu došlo k

---

²⁰ GLENNY, s. 185–186.

²¹ PROKŠ, s. 116.

²² PAULOVÁ, Milada, *Balkánské války 1912–1913 a český lid*, Praha 1963, s. 17.

²³ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 169.

obnovení bojů. Nakonec však situace donutila Osmanskou říši k uzavření příměří a následného míru 30. května 1913, který pro ni znamenal prakticky úplné vytlačení z Balkánu.²⁴

Druhá balkánská válka začala poté, co se Srbsko, vytlačené z Albánie rozhodlo požadovat územní náhradu v Makedonii na úkor bulharských územních zisků z první války. Bulharsko však nebylo ochotno podstoupit území Srbsku, a tak poté co se srbská vláda obrátila na Rusko s žádostí o arbitráž, zaútočila 28. června 1913 bulharská armáda na Srbsko. Do konfliktu se zapojilo také Řecko, které mělo rovněž zájem na získání dalších území. Bulharsko oslabené z první balkánské války, nedokázalo alianci Srbska a Řecka dlouho vzdorovat. Již 31. července bylo uzavřeno příměří a 10. srpna 1913 podepsána Bukurešťská mírová smlouva. Bulharsko se muselo vzdát téměř všech zisků z první balkánské války ve prospěch Řecka a hlavně Srbska.²⁵

Srbsko získalo téměř celou Makedonii, rozšířilo své území o plných 81 % a získalo 1,6 milionu obyvatel.²⁶ Vyšlo tak z válek jako silnější, sebevědomý a posílený stát, což vyvolalo ve Vídni značné obavy. Srbský premiér Nikola Pašić dokonce prohlašoval, že s Tureckem je zúčtováno a Srbsko se musí připravit „na další kolo proti Rakousku“.²⁷

---

²⁴ NÁLEVKA, s. 224–231.

²⁵ GLENNY, s. 199–202.

²⁶ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 218.

²⁷ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 239–242.

3 FRANTIŠEK FERDINAND D'ESTE (PROFIL NÁSLEDNÍKA)

František Ferdinand „po desetiletí čekal na okamžik, kdy se stane vladařem habsburské říše. Přípravoval reformy, které jako panovník uskuteční... ztělesňoval možnou budoucnost, byl předpokládaným reformátorem.“²⁸

V různých literárních a historických zpracováních má František Ferdinand mnoho podob. Některé jsou dokonce protichůdné. Někde se můžeme setkat s podobou válkychtivého partnera německého císaře (zejména ve starší literatuře), jinde zase s prchlivým zámeckým pánem posedlým lovem. Přes protichůdnost názorů na jeho osobnost je zřejmě nutné dát zapravdu názoru, že „nedočkavší se čekatel trůnu byl osobností s význačnými vlastnostmi, které se dají považovat i za rozporné.“²⁹

3.1 Původ, dětství a mládí arcivévody

Budoucí následník trůnu habsburské monarchie se narodil 18. prosince 1863 ve Štýrském Hradci v paláci *Herbertstein*. Jeho otcem byl arcivévoda Karel Ludvík, mladší bratr císaře Františka Josefa I., matkou byla Marie Annunciata, dcera Ferdinanda II., bourbonského krále obojí Sicílie (přezdívaného „re bomba“). Při křtu dostal jméno František Ferdinand Karel Ludvík. Přestože Marie Annunciata byla již druhou manželkou Karla Ludvíka, František Ferdinand byl prvorozeným synem.³⁰

Později měl Karel Ludvík s Marií Annunciátou ještě tři děti – dva syny a jednu dceru. Druhorozeným ze sourozenců byl Oto František Josef (narozený v roce 1865), třetím Ferdinand Karel Ludvík (narozen roku 1868) a čtvrtou ze sourozenců byla dcera Markéta Žofie (narozena roku 1870). Jejich matka však 4. května 1871 zemřela na tuberkulózu.

²⁸ GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este: následník trůnu*, Praha 2000, s. 11.

²⁹ KVAČEK, Robert, *První světová válka a česká otázka*, Praha 2003, s. 21.

³⁰ KRUG VON NIDDA, Roland, *Der Weg nach Sarajevo: Franz Ferdinand*, Wien 1964, s. 5–7.

Dva roky na to se Karel Ludvík znovu oženil, a to s Marií Terezií, dcerou portugalského následníka trůnu (byla o dvacet dva let mladší než Karel Ludvík a jen o osm let starší než František Ferdinand). Mezitím se rodina přestěhovala ze Štýrského Hradce do Vídně a Karel Ludvík nechal postavit zámek Wartholz (u Reichenau) a nedaleko něho také koupil vilu, kde František Ferdinand strávil značnou část svého dětství. Budoucího následníka však ve skutečnosti vychoval jeho strýc arcivévoda Albrecht,³¹ který Františka Ferdinanda nabádal, aby se studiem připravoval na následnictví a ani v případě vzácných následníkových neuvážeností ho neopomenul pokárat. Vlastní otec si na Františka Ferdinanda udělal jen zřídkakdy čas. Vztah k otci tak František Ferdinand neměl nikdy příliš dobrý.³²

Je zcela pochopitelné, že arcivévodové za účelem vzdělávání nenavštěvovali veřejné školy, ale dostávalo se jim soukromých lekcí. Společné vyučování synů Karla Ludvíka vedl plukovník Ferdinand hrabě Degenfeld-Schömburg za pomoci dalších důstojníků (Jiří hrabě Wallis, Karel hrabě Coreth a další). Důstojníci sice většinou nevyučovali, výuku však plánovali, organizovali a kontrolovali. Výuka organizovaná muži z řad armádních důstojníků byla samozřejmě v souladu s tradiční dobovou představou, že jediné správné povolání pro habsburské arcivévody je služba v armádě. Mezi učiteli mladého arcivévody vynikal obzvláště historik Onno Klopp, který položil základní kámen přesvědčení Františka Ferdinanda o historickém poslání habsburské dynastie. Z dalších můžeme zmínit doktora Godfrieda Marschalla – kněze, dvorního kaplana a později probošta *Votivkirche* ve Vídni, který se později stal arcivévodovým důvěrníkem a rádcem. V neposlední řadě měl na arcivévodu vliv také Max Wladimir von Beck – znalec ústavních, správních a politických poměrů v Rakousko-Uhersku, který seznamoval

---

³¹ Albrecht Fridrich Rudolf (1817–1895), rakouský arcivévoda a polní maršál.

³² FEJTÖ, François, *Rekviem za mrtvou říši: o zkáze Rakouska-Uherska*, Praha 1998, s. 115.

Františka Ferdinanda s ústavou, zákonodárstvím a správou habsburské říše, stal se také na dlouhou dobu jeho poradcem a důvěrníkem.³³

Rodové jméno *Este* získal František Ferdinand díky dědictví po bezdětném a bohatém vévodovi z Modeny, Františku V. Ten byl vypuzen z Itálie při jejím sjednocování a zemřel 20. listopadu 1875. Přes obtížné právní boje se závětí (obsahovala mnoho závazků a podmínek) se Karlu Ludvíkovi podařilo dědictví získat pro svého syna Františka Ferdinanda. Mladý arcivévoda se tak stal jedním z nejbohatších členů vládnoucího rodu. Podle odhadů František Ferdinand zdědil majetek v hodnotě osmi milionů zlatých.³⁴

3.2 Důstojníkem c. k. armády

Vojenskou kariéru František Ferdinand začal 23. dubna 1878, kdy ho císař František Josef I. jmenoval poručíkem 32. pěšího pluku, avšak první skutečný styk s armádou přišel až v roce 1880 – zúčastnil se manévru u Olomouce. Bylo mu tou dobou 17 let. Do hodnosti nadporučíka byl císařem povýšen 24. dubna 1882. Nastoupil službu u císařských myslivců v Brucku nad Litavou. Zda již skutečně sloužil, nám není známo, protože tou dobou ještě chodil na Beckovy přednášky. Koncem listopadu 1883 byl přeřazen od pěchoty k jízdě. Nastoupil k dragounskému pluku č. 44 v hornorakouském městečku Ennsu. Zde sloužil šest let a dosáhl hodnosti rytmistra (24. října 1885) a posléze majora (25. října 1888). Jako major byl přeřazen k 102. pěšímu pluku se sídlem v Praze a Benešově. Brzy poté koupil Konopiště a zdědil paství v Chlumu u Třeboně.³⁵

Počátkem roku 1890 opustil Prahu. Stal se velitelem husarského pluku č. 9 s posádkou v Šoproni (německy Ödenburg, dnešní Maďarsko) a 25. října 1892 byl povýšen do hodnosti generálmajora. Již během služby

---

³³ GALANDAUER, s. 19–21.

³⁴ WEISSENSTEINER, Friedrich, *Franz Ferdinand: Der verhinderte Herrscher*, München 1994, s. 64–65.

³⁵ GALANDAUER, s. 25–30.

v Šoproni lze pozorovat zrod jeho nesnášenlivosti vůči Maďarům, neboť zde nebyl spokojen. V Šoproni se mu nelíbilo. Převládala zde maďarština, která mu nebyla libozvučná. *„Jeho pluk se skládal skoro výhradně z maďarských důstojníků a poddůstojníků, kteří mu odpovídali maďarsky, když na ně mluvil německy.“*³⁶ Navíc proti předpisům dostával hlášení v maďarštině. Pohrozil tedy, že používání maďarštiny bude trestat vězením. Tento krok prudce napadl tisk. Od tohoto okamžiku arcivévoda považoval maďarský nacionalismus za *„úhlavního nepřítele říše, armády i za svého nepřítele osobního.“*³⁷

3.3 Otázka nástupnictví

Během služby v armádě (ještě za doby pražského pobytu) došlo k náhlé události. 30. ledna 1889 byl na odlehlém loveckém zámečku nalezen korunní princ Rudolf zastřelen. Tato tragická událost změnila postavení Františka Ferdinanda. Stal se pravděpodobným následníkem. Podle pragmatické sankce sice následnictví přešlo na otce Františka Ferdinanda, Karla Ludvíka, ten však byl jen o tři roky mladší než císař. Nebylo tedy vůbec jisté, zda císaře přežije. Předpokládalo se, že se vzdá následnictví ve prospěch svého nejstaršího syna, Františka Ferdinanda. K něčemu takovému však nedošlo. Nic se nezměnilo ani po deseti měsících, když bylo jisté, že vdova po korunním princovi nebude mít dítě.³⁸

Následníkem trůnu tedy i *„přes svůj věk a zdaleka ne skvělé schopnosti“*³⁹ zůstal otec Františka Ferdinanda, Karel Ludvík, až do své smrti roku 1896. Následující citát může objasnit původ nejasného následnictví: *„Císař nechtěl, pokud to jen bylo možné, mít oficiálně a napevno stanoveného nástupce... Nevíme co František Josef v této době o svém synovci soudil, ale o silné vůli mladého arcivévody mohl vědět, když o ní psaly i noviny. Je také možné, že již to, že se jeho nástupcem*

³⁶ FEJTÖ, s. 115.

³⁷ GALANDAUER, s. 40.

³⁸ Tamtéž, s. 30–32.

³⁹ FEJTÖ, s. 115.

*má stát bratrův syn, by mu stále připomínalo smrt jeho vlastního syna Rudolfa.*⁴⁰ Naproti tomu ctižádostivý František Ferdinand „*zoufale stál o to, aby František Josef I. jeho postavení legalizoval, aby zřetelně řekl, že s ním počítá, aby mu již nyní dal příležitost.*“⁴¹

Františku Ferdinandovi nezbylo nic jiného, než se vrátit ke svému pluku. Nic nenaznačovalo, že by se mohl stát následníkem. Pro budoucího panovníka bylo sice nezbytné znát poměry v armádě a absolvovat vojenskou průpravu, ale nezbytnou byla rovněž potřeba „*znát svou říši, její složitou státoprávní výstavbu, její správní, sociální a národnostní problémy.*“⁴² Teprve po smrti svého otce Karla Ludvíka v roce 1896 se František Ferdinand stal skutečným následníkem.⁴³

3.4 Cesta kolem světa

František Ferdinand „*patřil k těm několika Habsburkům, které lákalo moře a cizokrajné dálavy...*“⁴⁴ Idea cesty kolem světa se zrodila pravděpodobně v Šoproni. Původ tohoto nápadu není zcela jasný. Mohl vzejít od někoho z přátel arcivévody. Jisté je, že skýtal příležitost opustit nepřátelské Maďarsko.⁴⁵

Po přímluvě císařovny Alžběty dal císař František Josef svolení k této cestě pod podmínkou, že bude cestovat inkognito (smyslem inkognita zřejmě bylo vyhnout se protokolu a vyjádřit neoficiálnost této cesty).⁴⁶ Arcivévoda si tedy zvolil jméno hrabě z Hohenbergu. Loď jménem *Kaiserin Elisabeth* (klounový křižník, německy „*Rammkreuzer*“) vyplula z Terstu 16. prosince 1892. O průběhu cesty si František

⁴⁰ GALANDAUER, s. 32.

⁴¹ PERNES, Jiří, *Život plný nepřátel, aneb, Dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, Praha 1994, s. 69.

⁴² GALANDAUER, s. 30.

⁴³ GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav, *Osud trůnu Habsburského*, Praha 1986, s. 277.

⁴⁴ URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991, s. 265.

⁴⁵ GALANDAUER, s. 41.

⁴⁶ Tamtéž, s. 47.

Ferdinand vedl deník, který pak vyšel ve dvou svazcích v letech 1895–1896.

Plavba nejprve směřovala k Suezskému průplavu, pak loď pokračovala dále na východ. Přeplula Arabské moře, navštívila Cejlon a posléze zakotvila v Bombaji. František Ferdinand dále cestoval po souši, navštíví řadu indických měst, kde nakupoval řemeslné výrobky, zúčastňoval se prohlídek koloniálních i místních vojenských jednotek, navštěvoval kasárna, památky, koloniální správy, lovil zvěř, apod. V Indii ho obzvlášť zaujal způsob, jakým Angličané dokázali „*udržet v poslušnosti obyvatelstvo čítající téměř 300 milionů... a to za pomoci jen nepatrného vojska.*“⁴⁷ Další putování opět na palubě lodi *Kaiserin Elisabeth* vedlo přes Singapur, Jávou, Austrálii, Novou Kaledonii, Šalamounovy ostrovy, Novou Guineu, Borneo, opět k Singapuru. Odtud směrem k čínským břehům (Hongkong, Kanton, Macao) a pak k břehům Japonska, kde 2. srpna vystoupil coby zástupce habsburské monarchie. Po slavnostním uvítání japonskou nobilitou a absolvování vojenské přehlídky v Tokiu po boku císaře jeho pobyt v zemi vycházejícího slunce skončil 24. srpna. František Ferdinand nastoupil na kanadskou loď *Empress of India*, která ho dopravila do Ameriky.

Kapitoly v jeho deníku věnované Kanadě a USA patří k nejvíce kritickým. V Americe se mu líbilo ze všeho nejméně, byl mu cizí zdejší životní styl, kde tradiční hodnoty evropských monarchií neplatily. Přesto zde byl inspirován federativním zřízením Spojených států amerických. Zpět k evropským břehům přivezl arcivévodu francouzský parník *Bretagne*. Dále arcivévoda a jeho doprovod cestovali vlakem přes Paříž a Stuttgart zpět do Vídně.

Kromě vycpaných zvířat, trofejí, etnografických a uměleckých předmětů či fotografií nabyt během cesty kolem světa značných

---

⁴⁷ GALANDAUER, s. 49.

zkušeností s dalekými kraji, jejich zvyky, mentalitou, správou či státním uspořádáním.⁴⁸ Na své cestě kolem světa se také utvrdil ve svém konzervativním monarchickém smýšlení a také v přesvědčení, že bez silného loďstva nemá monarchie naději usilovat o postavení světové mocnosti.⁴⁹

3.5 Zápas s nemocí

V průběhu cesty kolem světa si František Ferdinand jistě uvědomoval, že zpět do Uher již nechce. Proto během cesty zaslal dopis generálnímu štábu s žádostí, zda by mohl být zařazen jako velitel budějovické pěší nebo pardubické jízdní brigády. Přání bylo vyslyšeno a již 28. dubna 1894 převzal velení 38. pěší brigády v Českých Budějovicích.⁵⁰

V Českých Budějovicích však sloužil jen o něco déle než rok. Dostavily se totiž zdravotní problémy. V červnu 1894 se mu přitížilo do té míry, že se obrátil na Schötterovu kliniku ve Vídni. Po prozkoumání sputa⁵¹ byla Františku Ferdinandovi diagnostikována tuberkulóza.⁵² Situace se stala vážnou. *„Onemocnět tuberkulózou znamenalo poloviční rozsudek smrti – ze 100 nemocných zhruba 50 umíralo.“*⁵³ Lékařské konzilium vypracovalo plán léčby. Léčby Františka Ferdinanda se ujal dr. Eisenmenger. Jeho úloha však nebyla snadná. *„Dobře míněných rad, aby se šetřil, dbal temperamentní a ctižádostivý arcivévoda jen s nelibostí.“*⁵⁴ Pacient nebyl zvyklý se někomu podřizovat. Dr. Eisenmenger zajistil ubytování v Mendelu v jižních Tyrolech z důvodu lepšího klimatu. Stav arcivévody se poté zlepšil. Přesto však Eisenmenger zařídil arcivévodův přesun na pronajatou luxusní loď do Egypta a přiměl arcivévodu absolvovat dvou až tříměsíční plavbu proti proudu Nilu (tzn. pobyt v

---

⁴⁸ GALANDAUER, s. 41–59.

⁴⁹ URBAN, s. 265.

⁵⁰ PERNES, s. 88–89.

⁵¹ Vykašlávaný sekret, hlen či chrchel.

⁵² PERNES, s. 90.

⁵³ GALANDAUER, s. 61.

⁵⁴ URBAN, s. 265.

příznivém podnebí, bezprašnost, nerušený klid). Na lodi se jeho stav stabilizoval. Po čase se jeho zdraví natolik zlepšilo, že bylo rozhodnuto přesunout arcivévodu na Riviéru. Před návratem do domoviny ještě pobyl v lázeňském místě v Terrien na břehu Ženevského jezera.⁵⁵ Poté v léčebné kúře pokračoval na Konopišti. Nemoc nadále ustupovala. Přesto během jeho nemoci se šířili spekulace o jeho možném úmrtí a ve vyšších kruzích se začalo uvažovat o bratru Františka Ferdinanda, Otovi, jako o možném budoucím následníkovi. Proto se na francouzské Riviéře, kam se přesunul z důvodu příznivějšího klimatu v březnu 1897, setkal s Františkem Josefem. S císařem se snažil jak o vyjasnění svého postavení, tak o prosazení svých politických názorů. Císař se však zásadní diskuzi vyhnul, ale poslal mu dopis, v němž psal: *„Jakmile se dokonale zotavíš, což se, jak doufám, stane brzy, převezmeš práva, ale také povinnosti svého postavení.“*⁵⁶

Na jaře roku 1897 František Ferdinand konečně svůj dvouletý boj s nemocí vyhrál. Poprvé od roku 1895 nebyly v jeho sputu nalezeny tuberkulózní bacily. Nemoc v něm však zanechala trvalou stopu a to především v jeho psychice. *„Odborná literatura uvádí, že těžká tuberkulóza může pacientovu psychiku trvale ovlivnit. A jako typické trvalé změny, které připisuje důsledkům působení bakteriální toxinů, uvádí náladovost, podrážděnost, vznětlivost, sklon k impulzivnímu jednání atd.“*⁵⁷ Kromě toho poznamenala choroba Františka Ferdinanda i v jiném ohledu. Vliv na něho měla i skutečnost, že se během své nemoci od něho odvrátili někteří členové rodu a státníci směrem k jeho bratrovi coby budoucímu následníkovi. Takovéto zkušenosti učinily arcivévodu podezřívavým a omezily jeho víru ve věrnost a poctivost.⁵⁸

---

⁵⁵ GALANDAUER, s. 60–68.

⁵⁶ PERNES, s. 99.

⁵⁷ GALANDAUER, s. 74.

⁵⁸ Tamtéž, s. 73–74.

V průběhu svého zápasu s nemocí zastihl Františka Ferdinanda 17. května 1896 telegram, aby se urychleně vrátil domů, že je jeho otec Karel Ludvík vážně nemocen. Při pouti do Jeruzaléma se napil vody z Jordánu a poté onemocněl tyfem.⁵⁹ Chorobě však podlehl dříve, než se stačil vrátit.⁶⁰ Po smrti Karla Ludvíka se již František Ferdinand stal podle práv a zvyklostí habsburského domu jistým následníkem trůnu.

3.6 Manželství s Žofií Chotkovou

Tzv. Pragmatická sankce z r. 1703 (uveřejněna r. 1713) určovala zásadu nedělitelnosti moci – v čele habsburské říše měl stát jediný příslušník dynastie. Zároveň byly stanoveny zásady, které nevylučovaly, v případě nezbytnosti, ani vládu ženy. Postavení jednotlivých členů habsburského domu dále přesně určoval rodinný statut z roku 1839. Tento dokument byl veřejně znám až do rozpadu monarchie. Rodinný statut přikazoval: *„Žádný princ a princezna našeho císařského domu nesmí uzavřít sňatek bez dovolení příslušného náčelníka rodiny. Případný sňatek uzavřený bez tohoto svolení je třeba považovat za neplatný a nezakládá pro příslušné osoby a jejich děti žádná práva a následnictví, apanáže, vdovský důchod či věno nebo stavovské přednosti, tituly a znaky členů našeho domu a ani případné další právní nároky vyplývající z manželského svazku.“*⁶¹

Žofie Chotková se narodila ve Stuttgartu 1. března 1868. Její otec hrabě Bohuslav Chotek z Chotkova a Vojnína zde zastával úřad císařského vyslance. Touto dobou byl již v penzi a pobýval v Drážďanech. Chotkové patřili společensky k nejvyšší české aristokracii a početným dětem Bohuslava Chotka (sedm děvčat, jeden chlapec) se dostalo výchovy ve šlechtických rodinách, postrádali však majetek. Žofie se stala dvorní dámou arcivévodkyně Isabely (rozená princezna Croy-Dülmenová, byla provdána za arcivévodu Fridricha – ten byl až do

⁵⁹ GALANDAUER, HONZÍK, s. 276.

⁶⁰ PERNES, s. 98.

⁶¹ Tamtéž, s. 75.

nástupu císaře Karla na trůn vrchním velitelem rakousko-uherské armády).⁶²

František Ferdinand se s Žofií Chotkovou pravděpodobně seznámili již během arcivévodovy vojenské služby v Praze roku 1890.⁶³ Přesto podle mnoha výkladů k jejich seznámení došlo na podzim roku 1894, kdy se v Praze na Malé Straně konal „osudový ples“ českého místodržitelství. Rakouský badatel Ulrich Arco-Zinneberg však zjistil, že jejich korespondence začíná již v dubnu roku 1894, tedy o půl roku dříve. V dopise z roku 1895 píše Žofii: „... zapomněl jsem Vám předat tři maličkosti, které jsem Vám přivezl ze své cesty kolem světa.“⁶⁴ Na cestě kolem světa však byl v době od 15. prosince 1892 do 18. října 1893. „Z toho všeho lze usuzovat, že se poznali mnohem dříve, nejpozději koncem roku 1892.“⁶⁵

Od dubna 1894 sloužil František Ferdinand v Českých Budějovicích, odkud stále častěji zajížděl do Prešpurku,⁶⁶ kde navštěvoval palác vévody Fridricha. Vzhledem k tomu, že Fridrich a Isabela měli šest dcer, očekávalo se, že si vybere jednu z nich za svou manželku. V úvahu přicházela především nejstarší Marie Kristina. Samotný vztah Františka Ferdinanda a Žofie Chotkové zůstával utajen ještě v roce 1898. Na jaře roku 1899 se však situace změnila. Ze své lásky k Žofii Chotkové se vyznal dr. Eisenmengerovi: „Konečně jsem našel ženu, kterou miluji a jež se ke mně hodí, a nyní mně dělají kvůli nějaké maličkosti v jejím rodokmenu neslýchané potíže. Ale to již překonám.“⁶⁷

---

⁶² GALANDAUER, s. 77.

⁶³ Tamtéž, s. 78

⁶⁴ PERNES, s. 106.

⁶⁵ Tamtéž, s. 106.

⁶⁶ Bratislava – do roku 1919 Prešpurk.

⁶⁷ GALANDAUER, s. 82.

Podle zvyklostí si však arcivévoda mohl vzít za rovnorodou manželku jen některou z habsburských arcivévodkyň a příslušnic královských a knížecích rodů, které v té době nebo v minulosti panovaly. Mezi oněch třicet německých a patnáct rakouských knížecích domů však Chotkové nepatřili. V případě uskutečnění sňatku by bylo uzavřeno tzv. morganatické (nerovné) manželství. Morganatická manželka se nemohla stát císařovnou a její děti nemohly zdědit trůn. Tato skutečnost představovala nebezpečí pro monarchii a císaře vyváděla z míry. S vědomím všech obtíží dal přesto *„následník trůnu najevo, že se s Žofií Chotkovou míní oženit. Neméně jednoznačný a rozhodný byl ale také postoj císaře a náčelníka domu: Bud'ťo Žofie – anebo vyhlídka na trůn.“*⁶⁸ František Josef mu tedy dal rok na rozmyšlenou. František Ferdinand však chtěl jak milovanou ženu, tak císařskou korunu. Situace se zdála bezvýchodná. Císař nakonec, ačkoliv nerad a s těžkým srdcem, dal k morganatickému sňatku svolení. 25. června 1900 František Josef předložil Františku Ferdinandovi podmínky, za kterých byl ochoten jeho sňatek povolit. Ve slavnostním prohlášení z 28. června 1900 se František Ferdinand zřekl nástupnických práv pro potomky vzešlé z nerovného svazku s Žofií Chotkovou (tzv. renunziace). Též byl určen termín svatby na 1. července 1900 v Zákupích. Svatebního obřadu se zúčastnila jen arcivévodkyně Marie Terezie se svými dcerami. Všichni mužští členové habsburského rodu včetně vlastních bratrů Františka Ferdinanda se nedostavili.⁶⁹ Přesto se *„manželství uzavřené za tak dramatických okolností a považované téměř za dynastickou a státní katastrofu se ukázalo být manželstvím šťastným a harmonickým.“*⁷⁰ Z jejich svazku vzešli tři potomci. Jako první dcera Žofie (narozena 24. července 1901), druhý chlapec Max (narozen 29. září 1902) a třetí, opět chlapec, Ernst (narozen 27. května 1904). V listopadu 1904 čekala Žofie opět dítě. Chlapec se však narodil mrtvý. V říjnu 1909 jmenoval císař Žofii

⁶⁸ URBAN, s. 266.

⁶⁹ Tamtéž, s. 267.

⁷⁰ GALANDAUER, s. 89.

vévodkyní s titulem z Hohenbergu. Přesto se jí však nedostalo ve vyšších kruzích uznání coby rovné manželky následníka trůnu.⁷¹

3.7 Politické plány Františka Ferdinanda d'Este

Otázku, jak by se vyvíjela habsburská monarchie za panování Františka Ferdinanda, který měl v plánu přijmout jméno František II., si kladlo mnoho historiků. Jakékoliv scénáře jsou však pouhými dohady. Jisté však je, že František Ferdinand plánoval zahájit „novou éru“ a rozhodně by nepokračoval v politice svého strýce, Františka Josefa I.⁷²

Jedním ze zcela zásadní plánů Františka Ferdinanda pro budoucnost říše měla být revize dualistického uspořádání habsburské monarchie, která v jeho očích narušovala pevnost a celistvost říše. Nápadů, jak se s tímto problémem vypořádat, existovalo hned několik. Od jemného ústavně-právního poupravení dualismu, přes federalizaci říše, po násilnou vojenskou intervenci. Jednou z uvažovaných variant nového uspořádání říše byl také trialismus. František Ferdinand zamýšlel vytvoření slovanské protiváhy uherskému „nebezpečí“. Onou slovanskou protiváhou však neměly být země Koruny české, ale Velké Chorvatsko sdružující jihoslovanské národy říše. Jakkoliv však byly tyto plány realizovatelné či nikoliv, vzbuzovaly v Srbsku značné obavy. *„Zde někde se vytvářely psychologické předpoklady pro rozhodnutí zabít Františka Ferdinanda. Zde možná začíná stopa, která vedla k vražedným výstřelům v Sarajevě.“*⁷³ V úvahu také přicházelo vytvoření tzv. Spojených států Velkého Rakouska,⁷⁴ sestávající z patnácti dílčích států. Dnes je však těžké posoudit jaké možnosti by František Ferdinand dal přednost nebo

---

⁷¹ GALANDAUER, s. 79–99.

⁷² URBAN, s. 271.

⁷³ GALANDAUER, s. 269.

⁷⁴ Podle knihy Rumuna Aurela Popoviciho „Spojené státy Velkého Rakouska“ z roku 1906.

zda by zvolil nějakou jinou cestu a ještě těžší je posoudit, zda by byla vůbec úspěšná.⁷⁵

František Ferdinand pravděpodobně také pomýšlel na změnu statutu své manželky, vévodkyně z Hohenbergu, určený renunciací z 28. června roku 1900. Zvláštním listem ji měla být přiznána všechna práva první dámy monarchie a podobně měl být určen následník trůnu Karel František Josef, synovec Františka Ferdinanda.⁷⁶

V zahraniční politice zastával František Ferdinand mírný a mírový kurz. Jednoznačně je možné vyloučit, že by byl stoupencem tzv. válečné strany ve Vídni. Nelze ale říci, že by byl následník trůnu pacifistou. Pouze byl přesvědčen, že monarchie potřebuje mír pro svou vnitřní reorganizaci a válka by ji tak pouze ohrozila. Obzvlášť si nepřál válku s Ruskem, které považoval za tradičního spojence v duchu Spolku tří císařů. Sám zdůrazňoval, že spojenectví Rakousko-Uherska a Ruska by bylo „nejlepší cestou jak zabezpečit budoucnost habsburské monarchie.“⁷⁷ V roce 1913 také prohlásil, že „Válka s Ruskem je náš konec. Jestliže nastoupíme proti Srbsku, pak stojí Rusko za ním a máme válku s Ruskem.“⁷⁸ František Ferdinand také často oponoval „válečné straně“, především jejímu čelnímu představiteli Conradu von Hötzendorfovi – náčelníkovi generálního štábu, který mnohokrát prosazoval vojenské obsazení a přímou anexi Srbska.⁷⁹

---

⁷⁵ GALANDAUER, s. 263–278.

⁷⁶ URBAN, s. 271.

⁷⁷ DEDIJER, Vladimír, *Sarajevo 1914*, Bratislava 1969, s. 177.

⁷⁸ GALANDAUER, s. 170.

⁷⁹ Tamtéž, s. 174–185.

4 „ČERNÁ RUKA“

Podíl na atentátu na Františka Ferdinanda d'Este měly především tři organizace – *Mladá Bosna*, jejímž členem byl i Gavrilo Princip, *Národní Obrana* a tajná organizace *Sjednocení nebo smrt* známá spíše pod názvem „Černá ruka“. Zmíněným organizacím byl společný protirakouský, respektive protihabsburský, postoj a silný srbský nacionalismus. Vznikaly na základě nacionálního vzepětí v důsledku anekční krize a jejich členové se rekrutovali hlavně z řad radikálních stoupenců velkosrbské ideje.

4.1 Mladá Bosna

Mladá Bosna bylo sdružení působící na anektovaných územích, mezi jehož stoupence patřili hlavně studenti. Přesné datum jeho založení není známo. Možným prvotním impulzem k založení tohoto spolku bývá označován pokus o atentát studenta Bogdana Žerajiće v červnu 1910 na generála Varešanina, zemského velitele v Bosně, a následné vydání brožury *Smrt jednoho hrdiny* (autorem byl Srb Vladimir Gačinović, pozdější předák organizace *Sjednocení nebo smrt*). Žerajićův atentát, který byl v uvedené brožuře glorifikován, měl velký vliv na bosenskou středoškolskou mládež, která si ho brala za příklad individuálního sebeobětování. Těmito činy pak „*chtěli údajně vytrhnout z pasivity široké lidové masy a přispět k jejich národnímu a politickému osvobození.*“⁸⁰ Mladá Bosna sice neměla jasně stanovený a jednotný program, ale její členy spojoval zápal pro národní myšlenku a odpor ke stávajícímu politickému režimu. Až do balkánských válek však kromě studentských demonstrací a dalších víceméně „neškodných“ akcí nic nepodnikali. Teprve nacionalistická propaganda, pronikající sem ze sousedního Srbska během balkánských válek, podnítila podvratnější činnost.⁸¹

⁸⁰ HLADKÝ, Ladislav, *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno 2005, s. 154.

⁸¹ Tamtéž, s. 153–156.

4.2 Národní obrana

Na Srbské straně hrála významnou roli organizace *Národní obrana* (*Narodna odbrana*) založená již v říjnu 1908 v době anekční krize. „*Dle stanov šlo o vcelku nevinný vlastenecký spolek, v podstatě však byla Národní obrana bojovou organizací, rozvíjející činnost prakticky ve všech okolních státech, Rakousko-Uhersko nevyjímaje*“⁸². Tato organizace si vytkla za cíl sjednotit dosavadní ideologickou různorodost a zaměřit se hlavně na boj za národní myšlenku. Její členové byli přesvědčeni o nevyhnutelnosti budoucího konfliktu s Rakousko-Uherskem a snažili se připravovat dobrovolníky na budoucí válku proti tomuto nepříteli. Proto pod záštitou *Národní obrany* vznikaly různé tělovýchovné a střelecké spolky, které měly zajistit houževnatost budoucích bojovníků. Kromě toho organizovaly osvětové akce, přednášky a různou další kulturní a publicistickou propagandu na podporu myšlenky národní jednoty. Podle této idey mělo dojít ke sjednocení všech Srbů (i za hranicemi) a následnému boji proti „nepříteli“ tzn. Rakousko-Uhersku. Z radikálních představitelů pak roku 1911 vznikla tajná organizace *Sjednocení nebo smrt*.⁸³

4.3 Sjednocení nebo smrt

Organizace *Sjednocení nebo smrt* (*Ujedinjenje ili smrt*), známá spíše pod názvem *Černá ruka* (*Crna ruka*), byla militantním nacionalistickým uskupením, založené v roce 1911⁸⁴. Jádrem Černé ruky tvořili spiklenci a iniciátoři srbské královraždy z května 1903.⁸⁵ Vůdčí osobností organizace byl plukovník generálního štábu Dragutin Dimitrijević, přezdívaný „Apis“, stoupenec velkosrbské ideje, který se rovněž podílel na převratu z roku 1903. Kolem sebe soustředil skupinu podobně smýšlejících důstojníků,

⁸² SKŘIVAN, Aleš, *Sarajevo, 28. červen 1914*. In: Historický obzor 5, 1994, 7/8, s. 146.

⁸³ PELIKÁN, Jan a kol., *Dějiny Srbska*, Praha 2004, s. 256.

⁸⁴ Datum založení se různí. Rok 1911 je nejčastěji uváděný. Giuseppe Magrin však uvádí datum 9. května 1913 – viz MAGRIN, Giuseppe, *Osmdesát let od Sarajeva*. In: GALANDAUER, Jan (ed.), *Od Sarajeva k velké válce 1, 2: Sborník příspěvků vědeckého semináře k 80. výročí vypuknutí první světové války*, Praha 1995, s. 83.

⁸⁵ GLENNY, s. 240.

kteřá zvláště v důsledku balkánských válek ve svých rukou soustředila značnou moc a vliv. Účast „Apise“ a dalších představitelů z řad armádních důstojníků demonstrovala nespokojenost se stávajícím postavením Srbska a opatrným kurzem, který vláda vedla vůči svému severnímu sousedovi, Rakousko-Uhersku. Proto vůči Srbům v zahraničí vedla vlastní propagandistickou kampaň.⁸⁶ „Černá ruka“ měla údajně na 100 000 členů, kteří byli připravováni na podvratnou činnost, a disponovala též rozsáhlou zpravodajskou sítí operující i mimo hranice Srbska zvláště na území habsburské monarchie.⁸⁷ Cílem „Černé ruky“ bylo, podobně jako u předchozích organizací, národní jednota, soudržnost a utvoření tzv. Velkého Srbska, které by v jednom státě soustředilo nejen všechny Srby, ale Jihoslovany všeobecně. V organizaci vládla představa, že Srbsko sehraje roli „Piemontu budoucího jihoslovanského sjednocení“ (italská inspirace byla zjevná i v názvu časopisu *Pijemont*, který vydával ideolog organizace Ljubomir Jovanović).⁸⁸ Prostředkem k dosažení vytyčeného cíle měla být již zmíněná propaganda, která cíleně mířila na emoce mladých Srbů, kteří tak byli získáváni pro podvratnou protirakouskou činnost.⁸⁹ Jedním z takových studentů, kteří doslova nasávali ideje srbské jednoty a pohybovali se v prostředí silného emocionálního nacionalismu, jistě byl i budoucí atentátník Gavrilo Princip.

4.4 Gavrilo Princip

Gavrilo Princip se narodil 13. července 1894⁹⁰ v Obljaji, malé vesnici u Bosansko Grahova. Otec Petar a matka Marija, zvaná Nana, měli devět dětí – pět synů a čtyři dcery, z nichž šest zemřelo v útlém věku. O dětství Gavrila Principa není mnoho zpráv. Sám o něm napsal: „*Byl jsem vždy*

⁸⁶ HLADKÝ, *Bosenská otázka*, s. 155–156.

⁸⁷ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 146.

⁸⁸ PELIKÁN, s. 256.

⁸⁹ HLADKÝ, *Bosenská otázka*, s. 155.

⁹⁰ 13. 7. podle Juliánského kalendáře, 25. 7. podle Gregoriánského kalendáře.

*tiché, citově založené dítě, stále vážný, nad knížkami a obrázky.*⁹¹ Byl mlčenlivý a hodně četl. Od roku 1900 navštěvoval v Bosansko Grahově základní školu. Ve třinácti letech poprvé opustil svůj domov a odešel do osady Hadžici za svým nejstarším bratrem Jovou. Tou dobou se rozhodovalo o budoucím povolání Gavрила. Podle původního záměru se měl zapsat do kadetní školy v Sarajevu, ale po přímluvě obchodníka Pešuta (rodinného známého), který namítal, že by se jako důstojník c. a k. armády stal „nepřítelem národa“, bylo rozhodnuto, že Gavriilo půjde do obchodní školy a stane se obchodníkem. Zde však byl Gavriilo nešťastný. Zřejmě na něho působil vliv jeho okolí a blízkých přátel (rolnického původu), kteří cítili odpor vůči sarajevským kupcům – považovali toto povolání za nejhorší možné.⁹² Po absolvování třetí třídy obchodní školy se proto Gavriilo rozhodl přestoupit na gymnázium do Tuzly. Poté co složil rozdílové zkoušky, zapsal se do čtvrté třídy gymnázia. Nijak zde nevynikal v prospěchu, přestože byl náruživým čtenářem. Od roku 1911 se přidal k mladobosencům a aktivně zde působil. Na jaře 1912 se zapojil do studentských demonstrací a následkem toho ztratil sociální stipendium.⁹³ Rozhodl se tedy pro odchod do Bělehradu. V červnu se zapsal do tamního gymnázia. Při srbské mobilizaci v předvečer války proti Osmanské říši se Gavriilo s další nadšenci z řad studentstva dobrovolně hlásili do armády k oddílu majora Vojina Tankosiće (jednoho z vedoucích členů organizace *Sjednocení nebo smrt*). Gavriilo byl však pro fyzickou slabost odmítnut a vrátil se do Bosny.⁹⁴ V Bosně pak udržoval styky s bosenskými aktivisty v zahraničí a skupinou vedenou učitelem Danilem Iličem, která také měla svůj podíl na přípravě sarajevského atentátu. V únoru 1914 se Gavriilo opět vrátil do Bělehradu „*údajně proto, aby*

---

⁹¹ KVAČEK, s. 20.

⁹² DEDIJER, s. 229.

⁹³ AICHELBURG, Vladimír, *Sarajevský atentát 28. 6. 1914*. In: *Střední Evropa* 8, 1993, 29, s. 127.

⁹⁴ DEDIJER, s. 224–235.

dokončil studia. Patrně již tehdy se vážně zabýval myšlenkou provést atentát na rakouského následníka trůnu.⁹⁵

---

⁹⁵ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 147.

5 CESTA DO SARAJEVA

Cestě do Bosny a sarajevské tragédii předcházela událost, která se v pozdějších výkladech stala předmětem mnohých nepodložených spekulací a někdy i fantastických úvah. Jednalo se o návštěvu německého císaře Viléma II. u Františka Ferdinanda d'Este na Konopišti mezi dvanáctým a čtrnáctým červnem roku 1914.

5.1 Schůzka na Konopišti

V souvislosti se zmíněnou návštěvou Viléma II. na Konopišti, se v různých obměnách v publicistice a vzpomínkách objevovalo tvrzení, že se na Konopišti „*připravovalo spiknutí proti míru.*“⁹⁶ Tyto úvahy nesporně přizívovala i ta skutečnost, že s Vilémem II. na Konopiště zavítal i Alfred von Tirpitz, admirál a strůjce německého námořního zbrojního programu, a po jeho odjezdu i rakousko-uherský ministr zahraničí Leopold Berchtold. Podle oficiálního výkladu tisku však mělo jít jen o zcela soukromou návštěvu, „*během níž následník trůnu zamýšlel ukázat německému panovníkovi svou pověstnou růžovou zahradu v plném květu pozdního jara.*“⁹⁷ Pochybnosti však vyjádřil list *Český denník*, který o návštěvě informoval: „*Císař Vilém běře s sebou do Konopiště také šéfa správy válečného loďstva, admirála von Tirpitze, aby jeho duše, ztrýzněná starostmi o budoucnost Německa na moři, mohla pookřáří pohledem na barvitě koberce květinové v parku... Věř tomu kdo můžeš... Trojspolek ukládá Rakousku, aby se postaralo o nové rozmnožení svého loďstva.*“⁹⁸

Docházelo však i k bizarnějším hypotézám, které lze demonstrovat na příkladu absurdní konstrukce korespondenta listu *Times* Henryho Wickhama Steeda: „*Podle líčení mého známého německý císař navrhl*

⁹⁶ GALANDAUER, s. 259.

⁹⁷ SKŘIVAN st., Aleš, *Zahraniční politika Rakousko-Uherska v předvečer první světové války*. In: *Historický obzor* 21, 2010, 7/8, s. 169.

⁹⁸ *Český denník*, 13. 6. 1914, č. 150, s. 1.

*arcivévodovi na Konopišti v červnu 1914, aby po válce, v níž bude několika rozhodnými úderý Francie poražena a Rusko potom potřeno, byli oba jeho synové zaopatřeni tím, že se pro ně vytvoří nová říše, skládající se ze dvou království, nad nimiž arcivévoda bude vládnouti po dobu svého života, ale jež jeho synové po něm zdědí. Jedno se mělo skládati z Polska, rozkládajícího se od Baltického moře k moři Černému, a druhé z Čech, Uher, zemí jihoslovanských a Soluně.*⁹⁹ Mělo tedy dojít k úplné přeměně mapy Evropy i mocenských poměrů na kontinentě. Jelikož ale tyto dohody nezůstaly utajeny před ostatními členy habsburského domu, mělo být rozhodnuto odstranit „zrádce“ Františka Ferdinanda a to se pak mělo projevit v sarajevském atentátu.¹⁰⁰

Dnes je třeba souhlasit, že žádný seriózní badatel těmto spekulacím nemůže přikládat žádnou váhu.¹⁰¹ Pro výše zmíněnou hypotézu neexistuje žádný důkaz, který by ji potvrzoval. Navíc proti domněnce, že se na Konopišti plánovala válka, svědčí řada faktorů. Například kromě Tirpitze nebyl přítomen žádný jiný vysoký důstojník německé armády. Z rakousko-uherské strany byl nejvyšším přítomným důstojníkem pouze plukovník Bardolff, šéf vojenské kanceláře Františka Ferdinanda. Zastoupení armády tedy nebylo pro jakékoli přípravy válečného střetnutí dostatečné. Podle různých svědectví zůstali František Ferdinand a Vilém II. během setkání jen krátký čas o samotě. Mluvili především o vnitřních poměrech v habsburské monarchii, dále jednali o dílčích problémech balkánské politiky a o vztahu k Itálii. Vztahu k Srbsku se dotkli jen okrajově a na otázku, zda Rakousko-Uhersko může počítat s německou podporou v případě války se Srbskem, odpověděl Vilém II. vyhýbavě.¹⁰²

⁹⁹ GALANDAUER, s. 259–260.

¹⁰⁰ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 238.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 238.

¹⁰² SKŘIVAN, *Zahraniční politika Rakousko-Uherska*, s. 170.

5.2 Do Bosny

Záměr zúčastnit se manévru v Bosně vyjádřil František Ferdinand již na podzim roku 1913 při manévrech na Táborsku. Místo, čas i náplň stanovil sám arcivévoda. Přesto postupem času projevoval jistou nechuť k plánované cestě.¹⁰³ Obrátil se také na Františka Josefa I. s obavou, zda bude schopen snášet během cesty tamní veliká vedra, načež císař s jistou dávkou lhostejnosti naznačil, že záleží pouze na jeho volbě, zda se zúčastní. Teprve 16. června 1914 se rozhodl definitivně pro cestu do Bosny. Zřejmě nechtěl působit bázně a chtěl dostát svým povinnostem (od srpna 1913 byl generálním inspektorem branné moci Rakousko-Uherska).¹⁰⁴

Na cestu se oba manželé vypravili vlakem 23. června 1914 z Chlumce u Třeboně.¹⁰⁵ Zde měli nastoupit do salonního vozu číslo 22, který byl zapojen do rychlíku z Prahy do Vídně. Náhlá porucha na zmíněném vagonu, však přinutila manželský pár spokojit se s kupé první třídy.¹⁰⁶ Načež arcivévoda sarkasticky ke své ženě poznamenal: „*Vidíš, tak to začíná, nejprve zavařený vagon, pak atentát v Sarajevu...*“.¹⁰⁷ Ve Vídni se cesty manželského páru rozdělily. Vévodkyně zamířila vlakem do Budapešti a pak do Bosny. František Ferdinand měl jet do Terstu z vídeňského Jižního nádraží. Zde ho však potkala druhá nepříjemnost. V připraveném salonním vagonu nefungovala elektrická instalace a tak bylo nutné pro osvětlení použít svící, což arcivévoda komentoval slovy: „*Co říkáte osvětlení? Jako v hrobě, ne?*“¹⁰⁸ 24. června vlak s Františkem Ferdinandem dorazil do Terstu. Odtud se plavil na palubě nejmodernější bitevní lodi, typu dreadnought, s názvem *Viribus Unitis* k ústí řeky Neretvy. Pak na jachtě *Dalmat* proti proudu do Metkoviče. Z Metkoviče

¹⁰³ PERNES, s. 232.

¹⁰⁴ GALANDAUER, s. 290–292.

¹⁰⁵ Vedle Konopiště druhé panství Františka Ferdinanda d'Este v Čechách.

¹⁰⁶ GALANDAUER, s. 292–293.

¹⁰⁷ WEISSENSTEINER, s. 17.

¹⁰⁸ KRUG VON NIDDA, s. 268.

poté vlakem do Mostaru, kde se arcivévoda pozdravil s místními hodnostáři a podnikl okružní jízdu městem v automobilu. Poté odcestoval zvláštním vlakem do Ilidže,¹⁰⁹ kam dorazil 25. června a ubytoval se zde v hotelu Bosna. Zde ho již očekávala manželka.¹¹⁰ Ještě téhož odpoledne manželský pár zcela soukromě mimo pevně stanovený program podnikl cestu do Sarajeva. Přestože byl arcivévoda bez policejní ochrany a sám ve své uniformě vzbuzoval pozornost místního obyvatelstva, k žádnému incidentu, který by předznamenával budoucí vývoj, nedošlo.¹¹¹

5.3 Manévry

Manévry XV. a XVI. sboru začaly 25. června ve dvě hodiny odpoledne v okolí Tarčina asi 30km západně od Sarajeva.¹¹² František Ferdinand se jich zúčastnil 26. a 27. června, zatímco jeho manželka Žofie měla jiný program. Navštěvovala kostely, kláštery, školy, státní továrnu na koberce atd.¹¹³

Manévry, o kterých již tehdy kolovaly nepodložené zvěsti, se prý měly proměnit v náhlé přepadení Srbska, přičemž František Ferdinand měl vést invazní armádu. Útoku na Srbsko se mělo účastnit 250 000 rakousko-uherských vojáků.¹¹⁴ Uvedené číslo však ani vzdáleně neodpovídalo realitě. Údaje o skutečném počtu vojáků se sice v různých zdrojích liší – někteří uvádějí přesný počet 19 678 vojáků,¹¹⁵ jiní se přiklání k počtu až 22 000 vojáků¹¹⁶ – nicméně čísla hovoří jasně proti těmto spekulacím.

Přestože manévrum počasí nepřálo, proběhlo cvičení úspěšně a arcivévodu stav armády a její výkony uspokojily. 27. června po skončení

¹⁰⁹ Lázeňské město asi 10 km západně od Sarajeva.

¹¹⁰ GALANDAUER, s. 293.

¹¹¹ AICHELBERG, s. 122.

¹¹² WEISSENSTEINER, s. 20.

¹¹³ BESTENREINER, Erika, *Franz Ferdinand und Sophie von Hohenberg: verbotene Liebe am Kaiserhof*, München 2004, s. 233.

¹¹⁴ GALANDAUER, s. 281.

¹¹⁵ Např.: GALANDAUER, s. 281, AICHELBERG, s. 123.

¹¹⁶ Např.: WEISSENSTEINER, s. 20, BESTENREINER, s. 232.

manévru se tedy odebral se svým doprovodem do Ildže. Zde uspořádal v předvečer cesty do Sarajeva v hotelu Bosna slavnostní večeři. Pozváno bylo 41 hostů z řad předních osobností Bosny a Hercegoviny.¹¹⁷ Po večeři ještě z úst barona Karla von Rumerskircha padl návrh odřici plánovanou cestu do Sarajeva a odcestovat přímo domů. Návrh byl se zalíbením okamžik zvažován, avšak po námitce podplukovníka Ericha von Merizzi,¹¹⁸ že by takovýto krok mohl vyznít jako urážka zemského velitele polního zbrojmistra Oskara Potiorka, bylo rozhodnuto přidržet se původního plánu.¹¹⁹

5.4 Přípravy atentátu

Jak již bylo zmíněno, následník trůnu se jasně vyjádřil o záměru navštívit Bosnu již na podzim 1913. Ještě téhož roku (3. prosince 1913) otiskl list *Srbobran* vydávaný v americkém Chicagu a dále rozšiřovaný na území Srbska i Bosny jednoznačnou výzvu: *„Rakouský následník trůnu přislíbil na jaře navštívit Sarajevo. Každý Srb by si to měl uvědomit. Když chce následník trůnu do Bosny, ponese následky... Srbové, chopte se všeho, co máte po ruce. Nožů, střelných zbraní, bomb a dynamitu. Vykonejte svatou pomstu. Smrt habsburské dynastii. Nechť je věčnou památkou těch hrdinů, kteří proti ní pozvednou ruku!“*¹²⁰

Bosenští studenti Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović a Tifko Grabež se pro spáchání atentátu rozhodli pravděpodobně v březnu 1914. Pobývali v Bělehradu, kde se z tisku dozvěděli o plánované návštěvě arcivévody.¹²¹ Neměli však peníze, prostředky ani výcvik pro vykonání svého záměru. Hledali proto podporu v ilegálních kruzích. Prostřednictvím úředníka bělehradského železničního ředitelství Milana Ciganoviće

¹¹⁷ PERNES, s. 235–236.

¹¹⁸ Adjutant generála Oskara Potiorka.

¹¹⁹ GALANDAUER, s. 296.

¹²⁰ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 146.

¹²¹ BESTENREINER, s. 218.

navázali kontakt s organizací *Sjednocení nebo smrt* („Černá ruka“).¹²² Jejich plán schválil plukovník Dragutin Dimitrijević a poté se studentům dostalo výcviku pod vedením majora Vojina Tankosiće v zacházení se zbraní (každý si pětadvacetkrát vystřelil na strom) a výbušninou. Nejednalo se však o žádnou profesionální instruktáž a výcvik. Ba právě ledabylost a úplná nedostatečnost výcviku atentátníků „amatérů“, kterým se nakonec jejich čin povedl, udivuje dnešní badatele.¹²³

Protože atentátníci neznali přesné datum arcivévodovy návštěvy, opustili Bělehrad již 28. května 1914 vyzbrojeni čtyřmi pistolemi Browning ráže 9 mm a šesti bombami ze srbského státního arzenálu. Kontakty „Černé ruky“ jim zajistili bezproblémový přechod hranic na území Rakousko-Uherska.¹²⁴

5.5 Varování Vídně

Srbská vláda o přípravě atentátu věděla a nehodlala v případě úspěchu riskovat konflikt s Rakousko-Uherskem a pokusila se tedy atentátu zabránit. Prvním opatřením, které srbská vláda podnikla, byl příkaz ministerského předsedy Pašiče ministerstvu vnitra, aby zabránilo přechodu spiklenců přes hraniční řeku Drinu. Kontakty „Černé ruky“ ve státní správě však vykonání příkazu zmařily. Druhý pokus se uskutečnil oficiální cestou. Srbský vyslanec ve Vídni dr. Jovanović varoval 5. června rakousko-uherského ministra financí Leona Bilińského, do jehož kompetence spadala správa Bosny a Hercegoviny, před nebezpečím útoku na následníka trůnu. Zdůraznil, že termín návštěvy Sarajeva je vybrán nešťastně, protože na 28. června připadá den sv. Víta (Vidovdan), kdy si Srbové připomínají výročí porážky od Turků v bitvě na Kosově poli (1389). Naznačil, že konání manévru a posléze návštěva v Sarajevu v této době by mohla být vnímána jako provokace. Přesto, ať již byl

---

¹²² SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 147.

¹²³ GALANDAUER, s. 288–289.

¹²⁴ AICHELBURG, s. 128–129.

důvod Bilińského jakýkoliv, nepostoupil tuto skutečnost ani Františku Ferdinandovi, ani ministru zahraničí Berchtoldovi.¹²⁵

---

¹²⁵ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 147.

6 SARAJEVO 28. ČERVNA 1914

Program 28. června 1914 v Sarajevu byl do nejmenšího detailu naplánován. V 9:25 měl arcivévoda se svým doprovodem odcestovat zvláštním vlakem z Ildže. Ze sarajevského nádraží měl automobilem odjet do místních kasáren (na jejich prohlídku program vymezil pouhých 10 minut)¹²⁶ a přesně o desáté hodině dopolední měl vstoupit do Beledije, sarajevské radnice, kde ho měl oficiálně přivítat starosta města. Po půl hodině v 10:30 měl být přítomen při slavnostním otevření budovy zemského muzea. Poté měl následovat oběd v budově Konaku, oficiální rezidenci guvernéra Bosna a Hercegoviny generála Oskara Potiorka. O 14. hodině byla naplánována prohlídka města – návštěva Begovy džamije, malebné mešity v Sarajevu, vojenského inspektorátu a v neposlední řadě také místní továrny na koberce. Poté se počítalo s návratem do Ildže, odpočinkem a o 21. hodině odjezdem z Bosny.¹²⁷

V rámci příprav následníkovy příjezdu do Sarajeva bylo v místním tisku zveřejněno bezpečnostní policejní opatření, které zakazovalo během pobytu hostů například stání či sezení na zdi, na pažení mostů, bylo zakázáno lézt na stromy a sloupy apod. Jízdní dráha měla zůstat naprosto volná, z ulic měly být odstraněny všechny předměty bránící dopravě a diváci se mohli zdržovat pouze na chodnících. Starosta města Fehim Čurčić rovněž vydal vyhlášku vyzívající obyvatelstvo k slavnostnímu uvítání manželského páru a oznamující trasu jeho průjezdu městem.¹²⁸

6.1 Příjezd do Sarajeva

V neděli ráno 28. června se František Ferdinand a jeho žena Žofie účastnili mše v improvizované kapli jedné z místností hotelu Bosna. Poté

¹²⁶ DEDIJER, s. 5.

¹²⁷ PERNES, s. 236.

¹²⁸ CHRAMOSTA, Jaroslav, *Sarajevské události z deníků Františka Harracha a Jaroslava Thuna*. In: GALANDAUER, Jan (ed.), *Od Sarajeva k velké válce 1, 2: Sborník příspěvků vědeckého semináře k 80. výročí vypuknutí první světové války*, Praha 1995, s. 37.

arcivévoda nadiktoval telegram své nejstarší dceři Žofii. *„S maminkou se máme dobře. Počasí teplé a hezké. Včera jsme měli velkou večeři a dnes dopoledne nás čeká velké přijetí v Sarajevu. Odpoledne opět velká večeře a pak odjezd na Viribus Unitis. Vřele Vás objímám. Táta.“*¹²⁹ Následně se pěšky odebrali na nádraží Ildža.¹³⁰

Kolem desáté dorazil zvláštní vlak z Ildži do Sarajeva. Město bylo vyzdobeno černožlutými barvami monarchie a červenožlutými vlajkami Bosny. Ulice lemovaly zástupy lidí, mezi nimiž bylo i šest mladíků¹³¹ odhodlaných provést atentát. Byli rozestavení po Appelově nábřeží, kudy měla kolona aut směřovat k radnici. Bezpečnostní opatření byla tehdy zcela nedostačující. Policejní ředitel v Sarajevu měl k dispozici pouhých 120 policistů, které rozestavil podél plánované trasy. Mezi jednotlivými policisty tak vnikla vzdálenost kolem 200 kroků. Samotné město bylo téměř bez vojska. Jen 300–400 mužů se nacházelo v místních kasárnách.¹³² Ti, ani jednotky dosud přetrvávající mimo město v oblasti uskutečněných manévrů, nebyli pro zajištění větší bezpečnosti povoláni. Již tehdy jeden z novinářů konstatoval: *„V celém městě nebyla po četnících a vojácích ani stopa. My všichni, kteří jsme byli onoho dne v Sarajevě, jsme měli pocit: následník trůnu se dostal do smrtelné pasti.“*¹³³

U nádraží všichni nasedli do připravených aut. Starosta Fehim Čurčić a policejní komisař Dr. Edmund Gerde jeli v prvním voze. Do druhého automobilu značky Gräf & Stift, číslo A-II-118,¹³⁴ vyrobeného ve Vídni v roce 1911, nasedl na zadní sedadla arcivévoda s manželkou. František Ferdinand obsadil levé sedadlo, Žofie pravé. V prostorném

¹²⁹ AICHELBURG, Wladimir, *Sarajevo: 28. Juni 1914: Das Attentat auf Erzherzog Franz Ferdinand von Österreich-Este in Bilddokumenten*, Wien 1984, s. 42.

¹³⁰ AICHELBURG, *Sarajevský atentát*, s. 123.

¹³¹ Muhamed Mehmedbašić, Vaso Čubrilović, Nedeljko Čabrinović, Cvetko Popović, Gavrilo Princip, Trifko Grabež.

¹³² CHRAMOSTA, s. 39.

¹³³ GALANDAUER, s. 297.

¹³⁴ DEDIJER, s. 8.

automobilu se před arcivévodou nacházelo sklápěcí sedadlo, které obsadil Oskar Potiorek. Řidičem automobilu byl Leopold Loyka (Harrachův zaměstnanec) a místo spolujezdce obsadil hrabě František Harrach,¹³⁵ majitel vozu. Cesta vedla podle programu nejprve do místních kasáren v západní části města.¹³⁶ Po jejich prohlídce vyjela kolona sedmi aut na Appelově nábřeží, které vedlo podél řeky Miljačky k radnici. Manželský pár se nacházel již ve třetím vozu kolony, do kterého přisedl ještě dvorní myslivec Gustav Schneiberg. V následujícím vozu jeli baron Karel von Rumerskirch, hraběnka Vilma Lanjusová a podplukovník Erich Merizzi. Následovali je další tři automobily. Kolona projížděla přes nábřeží asi dvacetikilometrovou rychlostí. Děla z bašty nad městem právě střílela 24 salv na pozdrav následníka.¹³⁷

6.2 Bombový útok

Na cestě k radnici ještě krátce zastavilo auto s manželským párem u pošty, kde poštovní předal Žofii telegram od dětí, a poté pokračovalo dál.¹³⁸ Mezitím dva z připravených atentátníků nechali kolonu projet a nic nepodnikli. Teprve třetí v pořadí Nedeljko Čabrinović, který stál u mostu Čumurja, se odhodlal hodit bombu. Ta dopadla na staženou kapotu auta arcivévody, odkud se odrazila a spadla na zem. Některé výpovědi uvádí, že ji arcivévoda odrazil vlastní rukou. Bomba tak vybuchla až pod levým zadním kolem dalšího automobilu. Zranila asi dvacet okolo stojících lidí a pasažéra třetího vozu Ericha von Merizziho, který utrpěl zranění hlavy a byl odvezen do místní posádkové nemocnice. V zápětí po výbuchu zastavilo auto Františka Ferdinanda. Hrabě Harrach běžel k zasaženému autu, aby zjistil co se děje. Souběžně zasažené auto opustil Rumerskirch a běžel dopředu informovat následníka. V nastalém zmatku kolem bombového útoku se auto s arcivévodou shodou okolností ocitlo

---

¹³⁵ František Maria Alfred, hrabě Harrach (1870–1937) byl pobočníkem Františka Ferdinanda d'Este.

¹³⁶ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 148.

¹³⁷ GALANDAUER, s. 299.

¹³⁸ AICHELBURG, *Sarajevo: 28. Juni 1914*, s. 44.

nedaleko stanoviště Gavrila Principa a skýtalo vhodnou příležitost pro atentátníka. Princip však zřejmě v důsledku vnitřního pohnutí z nastalé situace nezasáhl. Sám později vypověděl: *„Byl jsem velmi vzrušen a nevěděl jsem, zda měl atentát úspěch, či nikoli. Viděl jsem jen, že všechny automobily zastavily a že někdo mával. Zatímco jsem se díval, automobily se znovu rozjely.“*¹³⁹ Následníkově auto zůstalo stát několik minut. Na stupátko automobilu vedle arcivévody si stoupl Schneiberg a hrabě Harrach zaujal jeho místo. Poté se kolona znovu rozjela na radnici. Nedeljko Čabrinović se pokusil uniknout a skočil do řeky. Vzápětí však byl zadržen.¹⁴⁰

Podrobnosti přímo z centra událostí líčí ve svých vzpomínkách hrabě Harrach: *„Když jsme zastavili u pošty, promluvil arcivévoda s poštmistrem... Potom jsme jeli k Latinskému mostu, když zazněla náhle pronikavá rána. Řekl jsem Lojkovi, že praskla pneumatika. Neodpověděl, přidal plný plyn a uháněl dále. Za mnou kolem něco proletělo, pohlédl jsem nazpátek a viděl na střeše vozu ležet ruční bombu. Ta se s drkotáním převrátila, spadla a za 30 sekund explodovala... Arcivévoda nechal zastavit a poslal mne se zeptat, co se stalo. Tam jsem viděl plukovníka Merizziho krváčet nejsilněji vzadu na hlavě... Po pěti minutách jsme jeli k radnici.“*¹⁴¹ Přímo před radnicí byl ještě připraven další z atentátníků Tifko Grabež, který se však k činu neodhodlal.¹⁴²

6.3 Na radnici

Starosta Sarajeva Fehim Čurčić, který jel v prvním autě kolony, nic neobvyklého nezpozoroval. Slyšel sice detonaci, ale domníval se, že je to jedna z pozdravných salv sarajevských děl.¹⁴³ Proto po příjezdu na radnici nic netušíc zahájil svoji slavnostní řeč. Arcivévoda jej přerušil

¹³⁹ GALANDAUER, s. 299–300.

¹⁴⁰ AICHELBURG, *Sarajevský atentát*, s. 124.

¹⁴¹ CHRAMOSTA, s. 40; Wladimir Aichelburg uvádí, že rána, která předcházela explozi, byla způsobena odražením (aktivováním) bomby o sloup tramvajového vedení.

¹⁴² AICHELBURG, *Sarajevo: 28. Juni 1914*, s. 68.

¹⁴³ DEDIJER, s. 10.

slovy: „*Co mám z Vaší řeči? Člověk přijede do tohoto města na návštěvu a uvítají ho bombami! Tak, nyní pokračujte.*“¹⁴⁴ Překvapený starosta poté nejistě dokončil svou řeč. Nato František Ferdinand pronesl svou.

Na radnici se poté probírala otázka, zda pokračovat v programu. Ve městě již nebylo bezpečno. Major Höger navrhl povolát armádu a vyklidit město. Proti návrhu se však postavil Oskar Potiorek. Namítal, že vojáci mají zašpiněné polní uniformy a do města nemůžou. Dále ujišťoval, že žádné další nebezpečí nehrozí a že přebírá veškerou odpovědnost. Přesto došlo k obměně plánu. František Ferdinand chtěl jet do posádkové nemocnice a navštívit raněného Merizziho. Původní plán počítal s tím, že u Latinského mostu na Appelově nábřeží auta zahnou doprava, aby se tak dostala do ulice Františka Josefa I. a starým městem budou pokračovat k budově zemského muzea. Místo toho byla nová trasa určena přímo přes Appelovo nábřeží a kopírovala cestu na radnici v opačném směru. Po rovném nábřeží bylo možné jet rychleji a tím tak minimalizovat možnost úspěchu bombového či střelného útoku. Auta však vyrazila v 10:45 na cestu od radnice, aniž by někdo o změně plánu uvědomil jakéhokoli řidiče automobilu.¹⁴⁵

6.4 Principovy výstřely

Po prvním bombovém útoku se atentátníci až na Principa rozutekli ze svých stanovišť nebo byli tak otřeseni, že již na další pokus nepomýšleli. Pouze Princip zůstal u svého záměru. Změnil stanoviště a od Latinského mostu přešel na místo, kde Appelovo nábřeží ústilo v uličku vedoucí do ulice Františka Josefa. Postavil se tedy na místo, kudy měla projíždět kolona podle původního programu.¹⁴⁶

Na levé stupátko automobilu vedle arcivévodky se nyní postavil hrabě Harrach, který svým tělem chtěl chránit následníka. Vozy jely od

¹⁴⁴ WEISSENSTEINER, s. 24.

¹⁴⁵ AICHELBURG, *Sarajevský atentát*, s. 125.

¹⁴⁶ GALANDAUER, s. 302.

radnice po Apelově nábřeží, když řidič prvního automobilu v souladu s původním plánem zabočil z nábřeží směrem k ulici Františka Josefa I. Řidič druhého automobilu s arcivévodou učinil totéž a následoval první vůz. V momentě, kdy generál Oskar Potiorek sponzoroval špatný směr, rozkázal řidiči, aby se vrátil zpět na nábřeží. Řidič zabrzdil, aby zařadil zpáteční rychlost. Nešťastnou náhodou však zastavil právě před stanovištěm Gavrila Principa. Ten nezaváhal a ze vzdálenosti dvou až tří metrů vypálil, aniž by mířil, dvě rány z revolveru na arcivévodův automobil.¹⁴⁷ Princip pak při výslechu líčil svůj čin takto: „*V první okamžik jsem chtěl hodit bombu, kterou jsem měl nalevo v opasku. Bylo by těžké ji vyndat a hodit. Vytáhl jsem proto pistoli a pozvedl jsem ji proti autu, aniž jsem mířil. Když jsem střelil, odvrátil jsem dokonce hlavu. Vystřelil jsem víckrát, ale nejsem si jist, zda vyšly dva nebo tři výstřely, protože jsem byl velmi rozrušen.*“¹⁴⁸ Přesto každá rána našla svůj cíl.

Je složité rekonstruovat, co se stalo v nastalém zmatku bezprostředně po výstřelech, nicméně řidič, aniž by auto obracel, rychle zacouval v přímém směru přes nábřeží a protilehlý Latinský most na druhou stranu řeky. Zde otočil vůz a na příkaz Potiorka ujížděl do Konaku. Bezprostředně po raněných dorazila do Konaku i lékařská pomoc avšak snaha byla marná. Obě rány byly smrtelné. První rána prorazila dveře automobilu (karosérie byla ze dřeva pobytá hliníkovým plechem) a zasáhla Žofiinu břišní aortu. Druhá kvůli zpětnému nárazu mířila výš a zasáhla arcivévodovu krční tepnu. Poté se vévodkyně zhroutila svému manželovy na hrud'. Nejprve se zdálo, že jen omdlela, avšak utrpěla těžké vnitřní zranění a již během převozu zemřela. Arcivévoda při převozu upadl do bezvědomí, dech měl slabý a pulz téměř

---

¹⁴⁷ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 149.

¹⁴⁸ GALANDAUER, s. 303.

nehmatný. Z rány na krku a úst mu vytékala krev. Po chvíli kolem jedenácté hodiny dopolední v Konaku vydechl naposledy.¹⁴⁹

O posledních okamžicích života arcivévody se traduje: *„následník trůnu byl několik vteřin po vražedném útoku ještě při vědomí. Poslední slova, jež pronesl, byla k jeho choti, když klesla mu v bezvědomí v náručí. Arcivévoda zaúpěl: ‚Žofie, zůstaň naživu – pro naše děti!‘ V zápětí však skácel se arcivévoda v bezvědomí do automobilu...“*¹⁵⁰ Tato zpráva, která je opřena o přímé svědectví hraběte Harracha se stala předmětem polemiky historiků a lékařů. Zda mohl arcivévoda pronést k Žofii tato slova i přes povahu svého zranění dnes již asi nezjistíme, nicméně *„tradovaná zpráva je sama o sobě historickým faktem“*¹⁵¹

Pokud jde o Principa, toho se po krátké potyčce s policií podařilo zadržet a zpacifikovat. Předtím, bezprostředně po výstřelech, se však ještě pokusil, stejně jako Čabrinović, o sebevraždu pomocí cyankáli,¹⁵² které dal atentátníkům v Bělehradu major Tankosić. To však mezitím pravděpodobně zoxidovalo a způsobilo oběma „pouze“ nesnesitelné bolesti, nikoli však smrt.¹⁵³ Existují však ještě další vysvětlení, proč darovaný jed neúčinkoval. Mohl být špatné kvality nebo to vůbec nebyl jed. Je možné, že obezřetný lékárník nechtěl mít s připravovanou akcí, ať už byla jakákoli, nic společného.¹⁵⁴

Proč kromě Čabrinoviće a Principa ostatní atentátníci nic nepodnikli? Mehmedbašić prý proto, že mu za zády stál policista a obával se, že bude zpozorován ve chvíli, kdy bude chtít vytáhnout a aktivovat granát a tím by jen prozradil ostatní. Čubrilović prý nestřílel proto, že mu bylo líto kněžny. Popović se později přiznal, že mu chyběla odvaha. O

¹⁴⁹ AICHELBURG, *Sarajevský atentát*, s. 126.

¹⁵⁰ Český denník (Třetí zvláštní vydání), 30. 6. 1914, č. 166, s. 1.

¹⁵¹ GALANDAUER, s. 304.

¹⁵² Kyanid draselný – silný jed.

¹⁵³ GLENNY, s. 244.

¹⁵⁴ AICHELBURG, *Sarajevský atentát*, s. 128.

tom proč nezasáhl Grabež je více zpráv. Kromě slabé kuráže a lítosti z případných nevinných obětí z řad přihlížejících snad dokonce pochyboval o smyslu atentátu.¹⁵⁵

6.5 Poslední cesta obětí

Oskar Potiorek podal o události telegrafickou zprávu do Vídně císaři Františku Josefovi a společnému ministru financí. Vyžádal si též pokyny k přepravě ostatků zemřelých. V pondělí 29. června byli manželé s vojenskými poctami převezeni na nádraží, odkud vlakem putovali po železnici stejnou trasou, jakou přijel František Ferdinand do Sarajeva, až do Terstu. V Terstu rakve s ostatky manželů zůstaly přes noc na bitevní lodi *Viribus Unitis* až do rána 1. července, kdy byly opět přeloženy na vlak do Vídně. Vlak dorazil do metropole habsburské monarchie 2. července. O den později proběhlo slavnostní vykropení obou rakví. Ani smuteční atmosféra se neobešla bez předsudků. Rakev Žofie musela stát o 35 cm níž než arcivévodova a na důkaz jejího podřadnějšího původu byly na její rakvi umístěny jen bílé rukavičky a černý vějíř, symboly pouhé dvorní dámy. František Ferdinand věděl, že by s ním Žofie nemohla spočinout v Kapucínské kryptě, a proto si nechal vybudovat vlastní hrobku na svém zámku v Arstettenu. Sem byly poté ostatky manželů převezeny a uloženy. Pohřeb proběhl bez větších okázalostí, což vzbudilo nevoli šlechty. Cizím státním příslušníkům bylo naznačeno, aby vzhledem k vysokému věku císaře Františka Josefa I. upustili od účasti na pohřbu.¹⁵⁶ Ani Vilém II., který „již pomalu nasedal do vlaku“,¹⁵⁷ se proto nezúčastnil. Okolnosti pohřbu neunikly ani tisku. „*Pohřeb zavražděných arciknížecích manželů byl vykonán v pátek odpoledne ve Vídni, načež mrtvoly odvezeny byly zvláštním vlakem do Arstettenu, kde v sobotu dopoledne uloženy v rodinné hrobce. Nebudeme o něm psát. Na oficielní zprávy o pohřbu nemáme místo a psáti tak, jak bychom chtěli, to by nám censor zabavil.*

¹⁵⁵ DEDIJER, s. 395–397.

¹⁵⁶ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 149.

¹⁵⁷ AICHELBURG, *Sarajevský atentát*, s. 130.

Prostě konstatujeme, že veliké obtíže dvorním kruhům působilo nerovné postavení choti arcivévodovy! A proto pohřební slavnost omezena a cizím panovníkům předem poděkováno za účast, takže i ten Vilém najednou dostal »housera« a musel zůstat doma.»¹⁵⁸

6.6 Osudy atentátníků

Dlouhé týdny po atentátu docházelo v Bosně a Hercegovině k vyšetřování a zatýkání podezřelých osob. Hlavní soudní proces proti obžalovaným atentátníkům a ostatním spoluviníkům a osnovatelům atentátu byl veden před krajským soudem v Sarajevu mezi 12. a 23. říjnem 1914. Rozsudek byl vynesen 28. října, po němž následovala ještě různá odvolání a žádosti o milost.¹⁵⁹

Gavrilo Princip před soudem prohlásil: „*Jsem vinen... Nelituji svého činu, naopak, jsme spokojen, že jsem mohl provést svůj dávný záměr.*“¹⁶⁰ Byl odsouzen k 20 letům vězení. Před trestem smrti ho zachránila nezletilost. V prosinci byl převezen do pevnosti tehdejšího Theresienstadtu, dnešního Terezína, kde se ve vlhkém prostředí nakazil tuberkulózou kostí. Následkem toho mu musela být amputována ruka. Zemřel 28. dubna 1918 v místní posádkové nemocnici.¹⁶¹

Pokud jde o ostatní, jedinému Muhamedu Mehmedbašićovi se podařilo uniknout spravedlnosti. Ihned po atentátu uprchl do Černé Hory.¹⁶² Čabrinović byl stejně jako Princip odsouzen pro nezletilost k 20 letům vězení, ale zemřel již v lednu 1916. Mimo to byly vyneseny tři rozsudky smrti, jedenáct vězení a pět obžalovaných bylo zproštěno viny a osvobozeno.¹⁶³

¹⁵⁸ Nová doba, 6. 7. 1914, č. 80, s. 2.

¹⁵⁹ AICHELBURG, *Sarajevo: 28. Juni 1914*, s. 110.

¹⁶⁰ Český denník, 2. 7. 1914, č. 168, s. 1,6.

¹⁶¹ AICHELBURG, *Sarajevo: 28. Juni 1914*, s. 110.

¹⁶² SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 149.

¹⁶³ AICHELBURG, *Sarajevo: 28. Juni 1914*, s. 110.

Plukovník Dragutin Dimitrijević (Apis), jehož podpora atentát umožnila, stanul roku 1917 před srbským soudem obžalován z vlastizrady a poté zastřelen. Při soudním přelíčení vypověděl: *„Jednoho dne ke mně přišel Tankosić do úřadu a řekl mi: ‚Je tady několik bosenských hochů, kteří se mně již stávají obtížnými svými prosbami, abych jim dovolil cestovat do Bosny. Mám je nechat jít?‘ Okamžitě, aniž jsem přemýšlel, jsem řekl: ‚Tak je nech jít!‘ Tankosić mi ještě řekl, že mladíci mají v úmyslu – v dohodě a ve srozumění se svými druhy v Bosně – podniknout něco proti Ferdinandovi. Po pravdě řečeno, v ten okamžik jsem se domníval, že se nic nestane. Předpokládal jsem, že rakouský následník trůnu bude tak střežen a chráněn, že se mu nic nestane, že v nejlepším případě by se mohl udát incident, který by jemu a jeho okolí mohl sloužit jako výstraha, jak by bylo nebezpečné zaútočit na Srbsko. V žádném případě jsem nemohl tušit ani ve snu, že by takový atentát mohl stát podnětem pro válku proti Srbsku.“*¹⁶⁴ Těžké dnes posoudit, zda byla Dimitrijevićova naivita předstíraná nebo skutečná.

---

¹⁶⁴ GALANDAUER, s. 289.

7 DŮSLEDKY ATENTÁTU

Do Vídně se první zprávy o atentátu dostaly druhý den po tragédii. Tento čin byl pochopen „jako vyzývavost. Vláda se obávala, že kdyby na něj nereagovala, přestaly by ji brát vážně jak domácí opozice, tak evropské mocnosti.“¹⁶⁵ Pokud jde o mezinárodních reakce na atentát, ty odpovídaly běžným zvyklostem. Panovníci, hlavy států a ministři zasílaly do Vídně své kondolence a teroristický čin vesměs odsuzovaly. I srbský král Petr I. a následník trůnu Alexandr kondolovali do Vídně. Navzdory oficiálnímu postoji Srbska, běžné obyvatelstvo atentát oslavovalo.¹⁶⁶ Ve Vídni sice atentát příliš zármutku nevyvolal, nicméně vyostřená situace vyžadovala ráznou reakci. Šlo především o prestiž monarchie. Pomalu tak dozrával názor, „že Srbsko bude muset za to, co se stalo, zaplatit.“¹⁶⁷

7.1 Červencová krize

Stoupencem rázné akce proti Srbsku byl šéf generálního štábu Conrad von Hötzendorf i ministr války Alexander von Krobatin. Zdrženlivější postoj zaujal uherský ministerský předseda István Tisza. Jeho stanovisko mělo nezanedbatelný vliv na císaře Františka Josefa I., který doporučil ministru zahraniční Leopoldu Bercholdovi, aby s Tiszou celou záležitost prodiskutoval. Oba si však uvědomovali, že není dobré s případnou akcí příliš otálet a nechat tak odeznít šok, který ve světě atentát vyvolal.¹⁶⁸

Pro zamýšlený postup proti Srbsku však bylo třeba ještě získat souhlas spojenců, zejména pak Německa. Postoj klíčového spojence byl však v prvních momentech opatrný. Proto za účelem změny německého postoje byl do Berlína vyslán 4. července 1914 šéf kabinetu ministra zahraničí hrabě Alexander Hoyos. Cílem jeho mise bylo zjistit, „zda Německo podpoří svého spojence, bude-li napaden Ruskem v důsledku

¹⁶⁵ SKŘIVAN, *Zahraniční politika Rakousko-Uherska*, s. 172.

¹⁶⁶ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 149.

¹⁶⁷ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 241.

¹⁶⁸ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 240.

*akce proti Srbsku*¹⁶⁹ V důsledku diplomatické snahy se tak Rakousko-Uhersku podařilo, přes počáteční rozpaky, získat od císaře Viléma II. a kancléře Benthamann-Hollwega ujištění, že vídeňská vláda se může na podporu Německa spolehnout.¹⁷⁰

Nyní když došlo k ujištění ze strany Německa, sešla se 7. července rakousko-uherská Ministerská rada pro společné záležitosti. Přes podporu spojence se však nadále nedařilo přesvědčit Tiszu. Ten odmítal převzít odpovědnost za ozbrojený zásah a navrhoval, aby bylo Srbsku zasláno ultimátum s ostrými, avšak ne nesplnitelnými podmínkami. Pokud by Srbsko takovéto ultimátum přijalo, dosáhla by Vídeň diplomatického úspěchu, v opačném případě by souhlasil s ozbrojeným zásahem (ne však se zničením či anektováním Srbska).¹⁷¹

Postup proti Srbsku zpomalilo i vyčkávání na výsledky vyšetřování atentátu. Pokud by vyšetřování prokázalo spoluvinu srbské vlády, mohla by tak vídeňská vláda ospravedlnit svůj razantní postup. Ke zklamání Vídně však soudní proces nic takového neprokázal. Váhání a pomalý postup Rakousko-Uherska však znepokojoval Berlín. Německo naléhalo na svého spojence, aby nepromeškal příznivou dobu, kdy ještě na veřejné mínění ve světě působí ohlas sarajevského atentátu. Pod tímto talkem došlo na Ministerské radě 19. července ke schválení definitivního znění textu nóty. Ta byla 20. července zaslána do Bělehradu rakousko-uherskému velvyslanci Wladimiru Gieslovi. Srbské vládě byla předána 23. července o páté hodině odpolední. Na srbskou odpověď byla vymezena lhůta 48 hodin.¹⁷²

Ultimátum, které britský ministr zahraničí Edward Grey označil za *„nejstrašnější dokument, který kdy poslal jeden stát jinému nezávislému*

---

¹⁶⁹ SKŘIVAN, *Zahraniční politika Rakousko-Uherska*, s. 173.

¹⁷⁰ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 244.

¹⁷¹ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 242–243.

¹⁷² SKŘIVAN, *Zahraniční politika Rakousko-Uherska*, s. 174–175.

státu“,¹⁷³ požadovalo: zákaz protirakouské propagandy jak na veřejnosti, tak ve školní výuce; propuštění všech důstojníků a úředníků zapletených do protirakouských akcí; účast vídeňských orgánů při potlačování protirakouské aktivity v Srbsku a při vyšetřování sarajevského atentátu; zamezení srbské infiltrace do Bosny a Hercegoviny; objasnění veřejných Rakousko-Uhersku nepřátelských výroků vysokých srbských úředníků pronesených po atentátu; zatčení všech významných Srbských osobností, které byly kompromitovány v souvislosti s dosavadním vyšetřováním v Sarajevu;¹⁷⁴ a nakonec „Vyrozuměti c. a. k. vládu bez průtahu o provedení opatření, shrnutých v předchozích bodech.“¹⁷⁵

7.2 Vypuknutí války

Před vypršením stanovené lhůty 25. července obdržel velvyslanec Giesl srbskou odpověď. Srbská vláda vyhověla všem bodům ultimáta kromě požadavku na přítomnost rakousko-uherských orgánů na území Srbska. Tento bod se přirozeně dotýkal suverenity srbského státu. Ve Vídni však byla srbská odpověď shledána nedostatečnou a tak poté, co rakousko-uherský velvyslanec opustil Bělehrad, vyhlásilo Rakousko-Uhersko v úterý 28. července Srbsku válku.¹⁷⁶

Zvláštní vydání Nové doby ze středy 29. července 1914 oznamuje: *„Z Vídně, 28. července ve 3 hod. odpoledne. ‚Wiener Zeitung‘ vyhlašuje: Na základě Nejvyššího rozhodnutí Jeho apoštolského Veličenstva dne 28. července 1914 bylo dnes královské srbské vládě ohlášeno vypovězení války ve francouzské řeči. V českém překladě zní takto: »Poněvadž královská srbská vláda neodpověděla uspokojivě na požadavky monarchie na notu ze dne 23. července 1914 jest c. k. vláda nucena, aby na ochranu svých zájmů apelovala na moc zbraní.*

¹⁷³ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 246.

¹⁷⁴ NÁLEVKA, s. 237.

¹⁷⁵ Český denník (Po konfiskaci nové opravené vydání), 25. 7. 1914, č. 191, s. 1.

¹⁷⁶ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 245.

Rakousko-Uhersko má tudíž za to, že od této chvíle nastává stav válečný proti království srbskému«. Berchtold.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Nová doba (Zvláštní vydání), 29. 7. 1914, č. 90, s. 1.

8 ZÁVĚR

Vhledem k povaze a charakteru bakalářské práce, není bohužel možné podat vyčerpávající zpracování tématu. Autor si uvědomuje, že na daleko kvalitnější, přesnější a hlubší zpracování by bylo potřeba použít další řadu nepřeborného množství literatury a především pramenů. Ostatně nelze si zformovat vlastní přesný obraz událostí (míněno zvláště sarajevských) na základě prací zprostředkovaných byť výbornými historiky. Přesto se autor na základě svého studia domnívá, že tradiční představa sarajevského atentátu jakožto rozhodujícího impulzu, či tzv. „poslední kapky“, která zapříčinila vypuknutí první světové války, je poněkud zjednodušená. Autor nezpochybňuje význam atentátu, domnívá se však, že k vypuknutí války by došlo i bez něho. Byla jen otázka času, kdy velmoci naleznou „vhodnou příležitost“. Svědčí o tom i nákladné zbrojní programy, které uskutečňovaly jak trojspolkové, tak dohodové mocnosti. Pokud bychom však přesto chtěli určit mezník, respektive přelom, mezi 19. a 20. stoletím, snad bychom za něj mohli označit 28. červenec 1914. Datum počátku války se zdá být vhodnější.

Pokud jde o okolnosti atentátu, udivuje podcenění bezpečnostních opatření plánované návštěvy Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu 28. června 1914. V tomto ohledu autor shledává hlavní odpovědnost v osobě zemského velitele generála Oskara Potioraka. Dává za pravdu názoru, že *„klíč k nepochopitelné lehkomyšlnosti, s kterou byla organizována cesta budoucího císaře do Bosny, skýtá osoba zemského vojenského velitele...“*¹⁷⁸ Nešlo přitom o nějaké nepředvídatelné nebezpečí. Misha Glenny upozorňuje na fakt, že v letech 1900–1913 padlo za oběť atentátů čtyřicet hlav států, politiků a diplomatů.¹⁷⁹ Logickou úvahou tak musíme připustit, že zvláště v anektované Bosně a Hercegovině nebylo pro Habsburka úplně bezpečno. Nakonec pozoruhodnou skutečností je i to,

---

¹⁷⁸ GALANDAUER, s. 287.

¹⁷⁹ GLENNY, s. 243.

že Potiorek, který tak nedbale zorganizoval návštěvu, nebyl povolán k odpovědnosti.¹⁸⁰ Není proto divu, že se později objevovaly různé krkolomné hypotézy a spekulace.

Z otázek, které dodnes zbývají objasnit, je kdo ve skutečnosti stál za sarajevským atentátem. Jednalo se o čin s přímou odpovědností plukovníka Dragutina Dimitrijeviče, či šlo o vcelku samostatný čin bosenských Srbů? Pole úvah je vskutku široké. Pokud by autor chtěl při vši skromnosti vyjádřit svůj názor, pak by se nejspíš přikláněl k názoru, že šlo o víceméně samostatný čin vycházející z rozhodnutí atentátníků. Je sice nepopíratelné, že podpora tajné organizace *Sjednocení nebo smrt* („*Černá ruka*“) významně dopomohla k uskutečnění záměru. Na druhou stranu, pokud by plukovník Dimitrijevič skutečně naplno usiloval o zavraždění Františka Ferdinanda d'Este, jistě by mohl podniknout pro jeho přípravu mnohem víc. V první radě by do akce poslal skutečné atentátníky s náležitým výcvikem a nikoli nezkušené studenty.

Pokud však tyto úvahy odsuneme stranou a připustíme, že by plukovník Dimitrijevič cíleně usiloval o život Františka Ferdinanda, tak zřejmě proto, že v něm, byť mylně, spatřoval hlavu „válečné strany“ ve Vídni a jeho smrtí chtěl toto seskupení oslabit.¹⁸¹ Paradoxně však nastala opačná situace. Smrtí Františka Ferdinanda došlo k posílení „válečné strany“ a k vychýlení pomyslných vah. Krom toho samozřejmě ve Vídni „*převládá pocit, že monarchie musí jednat, teď nebo nikdy, aby si udržela velmocenské postavení. Na teroristický čin bylo sotva možné reagovat diplomatickým úsilím...*“¹⁸²

Zůstává proto ironií osudu, že Rakousko-Uhersko, které v červenci 1914 šlo do války kvůli záchraně svého velmocenského postavení, nakonec jako velmoc o čtyři roky později zaniklo.

¹⁸⁰ GALANDAUER, s. 305.

¹⁸¹ SKŘIVAN, *Sarajevo*, s. 146.

¹⁸² SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 240.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

AICHELBURG, Vladimír, *Sarajevský atentát 28. 6. 1914*. In: *Střední Evropa* 8, 1993, 29, s. 120–132.

AICHELBURG, Wladimir, *Sarajevo: 28. Juni 1914: Das Attentat auf Erzherzog Franz Ferdinand von Österreich-Este in Bilddokumenten*, Wien 1984.

BESTENREINER, Erika, *Franz Ferdinand und Sophie von Hohenberg: verbotene Liebe am Kaiserhof*, München 2004.

Bosna 1878–2008: Sborník příspěvků z konference konané 29. – 30. května 2008 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2009.

DEDIJER, Vladimir, *Sarajevo 1914*, Bratislava 1969.

FEJTÖ, François, *Rekviem za mrtvou říši: o zkáze Rakouska-Uherska*, Praha 1998.

GALANDAUER, Jan (ed.), *Od Sarajeva k velké válce 1, 2: Sborník příspěvků vědeckého semináře k 80. výročí vypuknutí první světové války*, Praha 1995.

GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este: následník trůnu*, Praha 2000.

GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav, *Osud trůnu Habsburského*, Praha 1986.

GLENNY, Misha, *Balkán: 1804–1999: nacionalismus, válka a velmocí*, Praha 2003.

HLADKÝ, Ladislav, *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno 2005.

HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek: německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*, Praha 1999.

KRUG VON NIDDA, Roland, *Der Weg nach Sarajevo: Franz Ferdinand*, Wien 1964.

KVAČEK, Robert, *První světová válka a česká otázka*, Praha 2003.

NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2004.

PAULOVÁ, Milada, *Balkánské války 1912–1913 a český lid*, Praha 1963.

PELIKÁN, Jan a kol., *Dějiny Srbska*, Praha 2004.

PERNES, Jiří, *Život plný nepřátel, aneb, Dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, Praha 1994.

PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků: střední Evropa v politice a vztazích Německa a Rakousko-Uherska (1867/1871–1918)*, Praha 2004.

SKED, Alan, *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995.

SKŘIVAN ml., Aleš, *Působení faktoru "ruského nebezpečí" na vývoj německo-ruských vztahů před rokem 1914*. In: *Historický obzor* 9, 1998, 1/2, s. 7–11.

SKŘIVAN st., Aleš, *Muž, který mohl zachránit monarchii? Alois hrabě Lexa von Aehrenthal (1854–1912)*. In: *Historický obzor* 22, 2011, 9/10, s. 207–217.

SKŘIVAN st., Aleš, *Zahraněční politika Rakousko-Uherska v předvečer první světové války*. In: *Historický obzor* 21, 2010, 7/8, s. 168–178.

SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996.

SKŘIVAN, Aleš, *Sarajevo, 28. červen 1914*. In: *Historický obzor* 5, 1994, 7/8, s. 146–150.

URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991.

WEISSENSTEINER, Friedrich, *Franz Ferdinand: Der verhinderte Herrscher*, München 1994.

Prameny

ARCHIV MĚSTA PLZNĚ

Český denník, 1914, roč. (III) 50, č. 150–198.

Nová doba, 1914, roč. 19, č. 71–94.

10 RESUMÉ

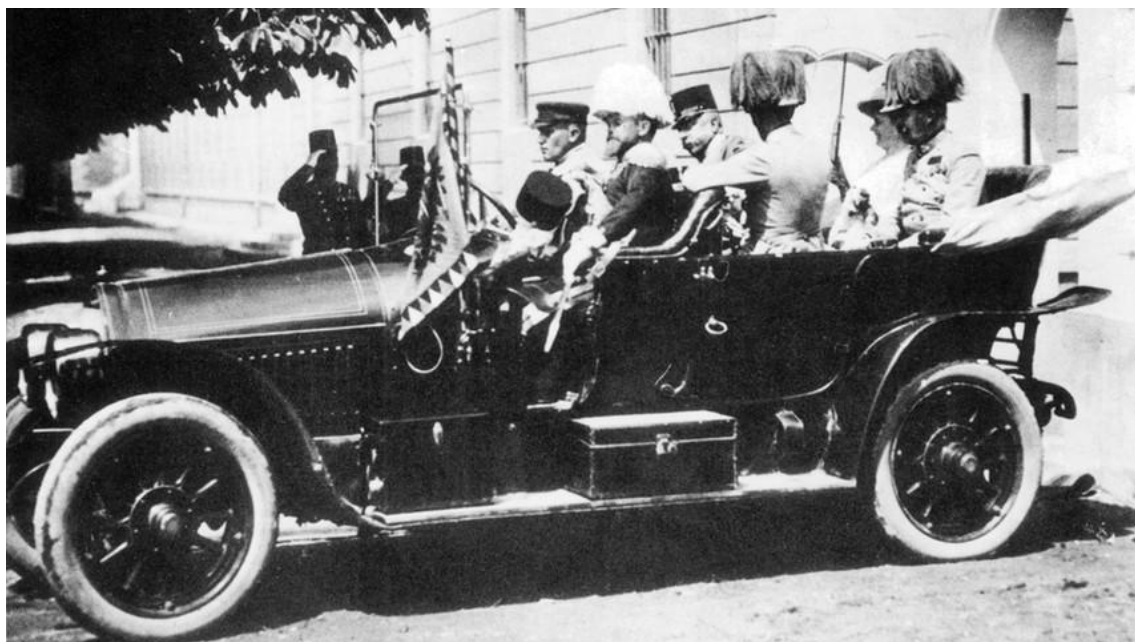
The aim of this Bachelor's thesis called 'Assassination in Sarajevo' is to analyse the crucial events that led to the assassination of Franz Ferdinand d'Este, the Archduke and heir to the Habsburg throne, and his wife Sophie, Duchess of Hohenberg. Furthermore, it describes the assassination itself, together with its future consequences in the field of international politics.

After the unification of Germany and Italy, the Habsburg monarchy was deprived of its traditional spheres of influence, and the remaining region which it could control was the Balkan peninsula. As decided during the Berlin Congress in 1878, Austria-Hungary was entitled to occupy the territory of the Ottoman Empire, namely Bosnia and Herzegovina. However, this fact prevented the Serbian minority living in that area from unifying themselves into a single nation, which led to worsening of relations between the Serbian kingdom and the Habsburg monarchy. The formation of the Dual Alliance in 1879, that guaranteed the cooperation of Austria-Hungary and Germany, enabled the Habsburgs to enforce more vigorous foreign policy. Due to the Young Turk Revolution, taking place in the Ottoman Empire in 1908, the Habsburgs feared that they could lose the right to occupy these provinces, and thus, they decided for their direct annexation. By this action, the Serbians were deprived of the chance of creating their own unified nation, and the relations between Belgrade and Vienna became irreversibly damaged. However, the Bosnian and Serbian activists, being primarily young students, did not cease their activities and campaigns against the monarchy. One of the activists was Gavrilo Princip, a Serb of Bosnia, at that time studying in Belgrade. He and his accomplices decided to commit an assassination on the heir to the throne of Austria-Hungary, Franz Ferdinand d'Este, who was supposed to arrive in Bosnia in July, 1914. They contacted some secret organisations, „Unification or Death“ or „Black Hand“ among them, which arranged

training for them and supplied the assassins with weapons and explosives. Afterwards, they left for Bosnia where Gavrilo Princip carried out their plan; it was on 28th June, 1914, and both Ferdinand and his wife Sophie were killed by his revolver. The consequences of this event were international. The Austro-Hungarian government contemplated further steps against Serbia, which was thought to participate in the assassination preparations. Even though the investigation did not find any evidence for that, Austria-Hungary gave a strict ultimatum to Serbia, and their attitude was not changed even by the conciliatory response of the Serbians: Austria-Hungary declared war on them on 28th July, 1914. Originally local conflict spread subsequently into whole Europe, which led to the beginning of the First World War.

11 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 , František Ferdinand d'Este se svým doprovodem, Sarajevo 28. červen 1914	61
Příloha č. 2 , Zatčení Nedeljka Čabrinoviće krátce po bombovém útoku	61
Příloha č. 3 , Arcivévoda František Ferdinand s manželkou odcházejí z radnice krátce před atentátem	62
Příloha č. 4 , Atentát na Františka Ferdinanda na titulní straně Českého denníku, 29. červen 1914	63
Příloha č. 5 , Vypovězení války na titulní straně zvláštního vydání Nové doby, 29. červenec 1914	64

Příloha č. 1, František Ferdinand d'Este se svým doprovodem, Sarajevo 28. červen 1914,
zdroj: <http://www.br.de/fernsehen/br-alpha/inhalt/versailer-vertrag-vorgeschichte100.html>.

Příloha č. 2, Zatčení Nedeljka Čabrinoviće krátce po bombovém útoku,
zdroj: http://avaxnews.com/appealing/World_War_I_1914_Year_2.html.

Příloha č. 3, Arcivévoda František Ferdinand s manželkou odcházejí z radnice krátce před atentátem, Zdroj: <http://www.britannica.com/EBchecked/media/108431/Archduke-Francis-Ferdinand-of-Austria-Hungary-and-his-wife-Sophie>.

slo 165.

mi, jez ne.

dpovi listy
by nemel

17. Jds.

rozhod-

edl k pro-

Vdi: a

nebez-

29. Sg5

e pto-

Jes-4,
36. Vr7lo se
jako
stene,
mann,
douta,
slna
ahrajmgres
ji mi-
500,
ru.stblo
nosti.
odná
dispo-
lářich
ng a
řihov-
mie a
řkoliv
sfěně
i jed-
solené

I. zvláštní vydání.

Za 4 haléře.

v PLZNI, v pondělí dne 29. června 1914.

II. zvláštní vydání.

ČESKÝ DENNÍK

DŘÍVE „PLZEŇSKÉ LISTY“ (ZALOŽENY 1864) A „PLZEŇSKÝ OBZOR“

Redakce: Hankova ul. Telefon číslo 534. Neobjednané rukopisy se nevracejí. Účtu c. k. pošt. spojitelný ve Vídni číslo 9110. Předplatné na nedělní číslo K 130 štvrtiřině

zasílají se jen na objednání. Jednotlivá čísla v Plzni a na venkově v pondělí po 3 h, v ostatní všední dny po 6 hal., v nedělí po 8 hal.

Rakouský následník trůnu s chotí zavražděn.

Pohřeb zavražděných.

Z Vídně 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Následník trůnu i jeho choť pohřbeni budou v Artstetenu u Amstetenu v Dolních Rakousích. Následník trůnu dal si v artstetenském parku postavit před nedávnem rodinnou hrobku.

Následník trůnu varován.

Ze Sarajeva 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Následník trůnu, jehož cesta do Bosny byla rázu čistě vojenského, takže občanské úřady nemohly učiniti taková bezpečnostní opatření, jako při poslední návštěvě císařovně, byl několikrát varován, aby upustil od veřejné cesty ulicemi sarajevskými pro možný atentát. Zejména bylo mu raděno, aby nejezdil k úřadům do radnice. Následník trůnu však prohlásil energicky, že musí být dodržen celý původně stanovený program jeho bosenské cesty.

Vrah číhal v průjezdě.

Ze Sarajeva 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Vrah následníka trůnu a jeho choť, 19 letý student osmé gymnasiální třídy Gavriilo Princip čekal na následníka trůnu ukrytý za dveřmi hostince na rohu ulice císaře Františka Josefa.

Když následník trůnu v automobilu šel zvenské vlády Potiorika jel kolem hostince a šofer musil zmirnit jzdu na zatáče ulice, vyskočil Princip ze dveří a vypálil do vozu z bezprostřední blízkosti dvě rány z browningu. Lid vrhl se po činu na vraha a do krvava ho zbil. Policie jen stěží vysvobodila vraha z rukou rozruženého davu.

Po prvním nezdařeném atentátu připravilo občanstvo následníka trůnu i jeho choťi nadšené ovace. Jásot byl, bohužel, předčasný. Oba zařčení pachatelé atentátů na arcivévodu, typograf Nedelko Cabrinovič i student Gavriilo Princip, oba Srbové, chováni se při výsledku spušle. Smáli se a prohlásili, že chtějí arcivévodu zůmyslně zavraždit. Nad zdarem svého činu projevovali nepokrytou radost.

Otočnik Cabrinovič přiznal se, že si puma k atentátu na následníka trůnu objednal v cizině; kde, nechtěl však povědět.

Arcivévoda František Ferdinand.

Policejní velitel sarajevský spáchal sebevraždu.

Z Vídně 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Dle jedné verze spáchal policejní velitel sarajevský Gôrde, jenž nese prý vinu na nedostatečných bezpečnostních opatřeních, sebevraždu. Dle druhé verze byl prý sesazen.

Spiknutí proti následníku.

Ze Sarajeva 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Policejní pátrání zjišťuje stále zřejměji, že atentát na následníka trůnu rakouského byl výsledkem rozsáhlého spiknutí proti arcivévodovi Františku Ferdinandovi. Spiknutí toto zosnováno bylo velkosrbskou propagandou, mělo sídlo v Bělehradě a proti následníku trůnu namířeno bylo pro jeho stanovisko protisrbské a protitrialistické

stanovisko. V Sarajevě byla vykonána po atentátu řada prohlídek domovních a několik podezřelých osob bylo zatčeno.

Poslední den vévodkyně z Hohenbergu.

Den před netušeným svým tragickým skonem, věnovala vévodkyně z Hohenbergu prohlídce ústavů v Sarajevě. Dopoledne navštívila katedrálu, kde byla přijata světicím biskupem dr. Saričem, načež odešla se do kláštera sv. Augustýna, aby si prohlédla výstavu paramentů Mariánské dámské kongregace. Po té odjela do kostela semináře, navštívila útulek mládeže a klášter Milosrdných sester. Vévodkyně byla všude slavnostně uvítána, podány jí všude nádherné květinové dary a nechyběly ani řeči plné patriotismu. Na cestě městem byla předmětem okázalých a při tom srdečných sympatií. O 2. hod. odpoledne vrátila se vévodkyně do lázni Ilidže, kam přijel téměř současně arcivévoda František Ferdinand, vracel se ze cvičení. Ve večerních hodinách, kdy pohoda se ustálila, podnikl následník trůnu se svou chotí procházku lázeňským parkem. Byla to poslední procházka obou manželů.

Při pumovém atentátu zraněno 20 osob.

Ze Sarajeva, 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Při pumovém atentátu, při němž arcivévoda odrazil vrženou pumu rukou a puma vybuchla teprve pod druhým automobilem, vezoucím družinu arcivévodovu, bylo zraněno celkem 20 osob. Puma sestávala z láhve naplněné sekaným olovem a třaskavinou.

K pověstem o krvavých výtržnostech v Brně.

Všera rozšířily se po Brně pověsti o krvavých výtržnostech v Brně u příležitosti sokolského slavnostního srazu a vyprávěno i dokonce, že byl tam zavražděn starosta českého obce sokolské, Dr. Scheiner, nějakými Němci, pod dějmem prý správy o atentátu na arcivévodu Františka Ferdinanda a jeho choť. Informovali jsme se ihned telefonicky přímo v Brně a tu nám sděleno, že správy ty jsou naprosto nepravdivy. Kromě nepatrných výtržností nedošlo k žádné vážnější srážce. V Brně je úplně klid.

Z Brna, 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Když došlo do Brna zpráva o zavraždění následníka trůnu, oznámil je cvičicím i občanstvu s tiskem Dr. Pišsa, starosta »Sokola« hránského, načež konána pak

Příloha č. 4, Atentát na Františka Ferdinanda na titulní straně Českého denníku, 29. června 1914, Zdroj: ARCHIV MĚSTA PLZNE.

Zvláštní vydání.

Číslo 90.

V Plzni, ve středu 29. července 1914.

Ročník XIX.

NOVÁ DOBA

Obdeník československé strany sociálně demokratické na českém západě.

Obdeník „Nová Doba“ vychází v pondělí, ve středu a v pátek. — Předplatné polní pro Rakousko-Uhersko 3 K 80 h celoročně, 4 K 90 h půlročně, 2 K 40 h čtvrtletně, pro Německo na rok 12 K 80 h a pro ostatní státy 15 K 80 h. — V drobném prodeji jednorázově číslo 4 hal. — K dostání jest ve všech prodejnách noviny.

Redakce: Píseň, Spol. dům, „Pojko“
Adresa telegramů: Nová Doba Píseň
Telefon číslo 509.
Rozhovory: 04 10—12 hod. dopol.,
od 6—7 hod. večer.

Peněžní záležitosti, dopisy administraci, expedici a reklamace buďte zasílány na adresu: Administrace „Nová Doba“, Píseň, Spolkový dům. — Reklamace se nezatepují a netranskují, napíše-li se na adresní straně „Reklamace“. — Inzerování velmi výhodné a platí se hotově. — Nežádáme dopisy se nepřijímají. — Kópie se nevrátí. — Číslo pošt. spoř. 662 381.

Válka Srbsku Rakouskem úředně vypovězena!

Z Vídně, 28. července ve 3 hod. odpoledne. „Wiener Zeitung“ vyhláší: Na základě Nejvyššího rozhodnutí Jeho apoštolského Veličenstva dne 28. července 1914 bylo dnes královské srbské vládě ohlášeno vypovězení války ve francouzské řeči. V českém překladě zní takto:

„Poněvadž královská srbská vláda neodpověděla uspokojivě na požadavky monarchie na notu ze dne 23. července 1914 jest c. k. vláda nucena, aby na ochranu svých zájmů apelovala na moc zbraní. Rakousko-Uhersko má tudíž za to, že od této chvíle nastává stav válečný proti království srbskému.“
Berchtold.

Podrobný text rakouské noty.

Rakouská nota, jež byla minulý čtvrtek předložena srbské vládě, má následující kategorické požadavky:

Královská srbská vláda uveřejní na své stránce svého oficiálního orgánu z 26. 13. července toto prohlášení:

Královská srbská vláda odsuzuje propagandu proti Rakousko-Uhersku namířenou, t. j. ony snahy, jejichž konečným cílem jest odtrhnutí od rakousko-uherského mocnářství obrody, které mu patří a lituje co nejujímnější strašlivých následků těchto zločinných jednání.

Královská srbská vláda lituje, že srbská důstojníci a úředníci se uvedené propagandy účastnili a tím přátelsko-sonsoské styky ohrozili, jež pěstovali se král. vládou svým prohlášením z 31. března 1909 co nejslavněji zavázala.

Královská vláda, která odsuzuje a odmítá každou myšlenku nebo každý pokus vměšovat se do osudů obyvatelstva kterékoli části Rakousko-Uherska, považuje za svou povinnost zcela výslovně upozorniti důstojníky, úředníky a veškeré obyvatelstvo království, že budoucně s nejkrajnější přísností bude postupovat proti osobám, které by se takovým jednáním snad

provinily, jednáním, jež zamezovati a potlačovati se ze všech sil vynasnaží.

Toto prohlášení bude uvedeno současně ve známém královské armádě denním rozkazem Jeho Veličenstva krále a uveřejněno v oficiálním orgánu armády.

Královská srbská vláda zavazuje se dále:

1. Potlačovati každou publikaci která dráždí k nenávisli a k opovrhování mocnářstvem a její povšechná tendence směřuje proti teritoriální integritě mocnářství;

2. Ihned rozpustiti spolek „Narodna Obrana“, jeho všechny propagační prostředky konfiskovati a vystoupiti týmž způsobem proti jiným spolkům a sdružením v Srbsku, které se zabývají propagandou proti Rakousko-Uhersku namířenou. Královská vláda učiní nutná opatření, aby rozptášené spolky nepokračovaly snad ve své činnosti pod jiným jménem anebo v jiné formě;

3. bez prodlení odstranit z veřejného vyučování v Srbsku, jak, pokud se týče učiteleského sboru, tak, pokud jde o učební prostředky, vše, co slouží anebo sloužiti by mohlo k šíření propagandy proti Rakousko-Uhersku;

4. z vojenské služby a správy v celku odstraniti všechny důstojníky a všechny úředníky, kteří jsou vinní propagandou proti Rakousko-Uhersku a jejich jména s uvedením proti nim svědčícího materiálu královské vládě sděliti si c. a k. vláda vyhražuje;

5. dát svolení k tomu, aby v Srbsku spolupůsobilý orgány c. a k. vlády při potlačování subversivního hnutí proti teritoriální integritě mocnářství namířené;

6. zahájit soudní vyšetřování s oněmi účastníky komplotu z 28. června, kteří jsou na srbském území, c. a k. vládou k tomu delegované orgány súčasiti se příslušných šetření;

7. se vším urychlením přikročiti k zatčení majora Vojji Tankošiče a jistého Milana Čiganoviče, srbského státního úředníka, kteří výsledky vyšetřování jsou kompromitováni;

8. účinným opatřením znemožniti podíl srbských úradů na pašování zbraní a traskavin přes hranice, propustit ze služby a přísně potrestati ony orgány pohraniční služby v Šabacu a Ložnici, kteří původem zločinu sarajevského při přechodu přes hranice byly nápomocny;

Příloha č. 5, Vypovězení války na titulní straně zvláštního vydání Nové doby, 29. červenc 1914, Zdroj: ARCHIV MĚSTA PLZNĚ.